

שבועין חביבין

מעלית קדושת וסגולת
שנת השמיטה

ספר שביעין חביבין

מאמרים לעורך הלב למעלת וקדושת שנת השמיטה,
ולבאר תוכן ענינה ואופן ברכתה.

מאמר "מבט אל עולמם של החקלאים" – לחוש
ולהרגיש את הניסיון והגבורה שבשמיטת הקרקע.

ונילוו עליהם ג' שיעורים בעניני קדושת השנה וברכתה

נתחבר בסייעתא דשמיא ע"י

שלמה בן אמו"ר הר"ר רפאל יצחק הלוי זצ"ל לוי
ערב שנת השמיטה ה'תשפ"ב

בכל עניני הספר ניתן לפנות למחבר

רחוב האר"י 25

אופקים

טל': 052-7136608

YESHIVAT "TUSHIA"

TIFRACH

D. N. HANEDEV

ישיבת "תושיה"

תפרח

ד.נ. הנגב

ב"ה, יום ג' לסדר "כי טובה הארץ וכו'
התשפ"א לפ"ג

ב"ה יום ג' לסדר "כי טובה הארץ וכו'
התשפ"א לפ"ג

למע"כ ידידנו הדגול הרב הגאון רבי שלמה לוי שליט"א

החיים והברכה סלה,

הננו בזה להביע תודתנו והוקרתנו

על תדפיס מספרו החשוב על עניני שביעית שהגיע לידינו.

ואמנם אף כי עיקר הספר לא עסוק בהלכות המעשיות של שנת השביעית הבעל"ט,

אך מה רבה התועלת בדברים המחבין את ענין השביעית על העוסקים בה,

והרי פשוט שכל מצוה ודין מן התורה מקבל עוצמה ומעלה לפי הרוח של העוסקים בה,

בבחינת מכל משמר נצור ליבך כי ממנו – תוצאות חיים,

וע"כ מה גדול ורב המעשה.

יתן ה' כי כה יתן וכה יוסיף פועליו לה' ולתורתו

ובעיקר עיסוקו בהרבצת תורה ויראה לצעירי הצאן בישיבתו.

וחנני בזה במשנה ברכה

אמן

ד"ר

Yehudah Chesner,
Dayan in Khal Adas Charedim
Kiryat Hayeshivah 1508/4,
Ofakim,
Israel.

יודה טשזנר
דומ"ץ קהל עדת חרדים
קרית הישיבה 1508/4
אופקים
טל. - 9960891 - 08

בס"ד כ"א סיון תשפ"א

מכתב ברכה

ראיתי את הספר "שביעין חביבין" שחיבר ידידי הרה"ג ר' שלמה לוי שליט"א מרבני קהילתנו, ומנהל רוחני ביש"ק ורב בית כנסת פה.

הספר מכיל מאמרים ומילי דאגדתא בענין מצות שמיטת הארץ, שמתקרבת אלינו, בשנה הבאה עלינו לטובה בס"ד.

והנה בפסוק כתוב "ושבתה הארץ שבת לה", ופרש"י: לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית [ושם - בעשרת הדברות - נאמר: "ויום השביעי שבת לה' אלקיך"].

והחלאי שמשבית שדותיו לשנה שלמה ודאי מרגיש שמקריב קרבן להשי"ת, אבל בעלי בתים ואברכים שאין להם שדות וכרמים, מרגישים את השמיטה רק מעט, ע"י שמוגבלים קצת בקניות פירות וירקות לקנותם רק בחנות שמיטה עם פיקוח רבני. ועוד כמה הלכות הנוגעים לאכילת פירות שביעית ושמירת קדושתם. אבל עיקר ההרגשה של "שמיטה לה'" מצוי שעדיין חסר להם.

לכן מילי דאגדתא שמקרב לב האדם למטרת ענין שמיטת הקרקעות ושמירת קדושת שביעית ביבול הארץ, וכדו' - לשם שמים - הוא ענין חשוב מאוד. וישר כוחו לידידנו הדגול שליט"א שהתעורר לכתוב על זה.

ויהיה ברכתנו שיזכה להגדיל תורה ולהאדירה בלב התלמידים ובלב האברכים ובלב כל כלל ישראל, ועי"ז לקרב ביאת משיח צדקנו. ואז נזכה לקיים מצות שמיטה דאורייתא בכל פרטיה ודקדוקיה.

בברכת התורה, יודה טשזנר.

מכתב ברכה
מאת הגאון הרב ישראל יעקב פינקוס שליט"א
מרא דאתרא דק"ק אופקים

כ"ב סיון תשפ"א

מכתב ברכה

בס"ד

הנה אף שאיני ראוי לסמוך בשער בת רבים
אבל כבר הורונו חכמינו ז"ל אין מסרבין לגדול,
וע"כ באתי בזאת במילים קצרות להביע רגשי שמחה על היוצאתם לאור עולם
של דברים המלהיבים לב ונפש בגודל יקרת המצוה החביבה מצות השמיטה
מאת ידידנו הדגול הרה"ג ר' שלמה לוי שליט"א מחשובי רבני קהילתנו הק'
ובטוחני שבעוזה"י הדברים היוצאים מלב טהור יכנסו ללבבות
וירבו כבוד שמים לקיים הדינים הנוגעים למצוה יקרה זו ברוב חשק ושמחה,
ולא נצרכה אלא לברכה שכה יתן לו ד' וכה יוסיף כח ואונים
לישב על מבועי התורה ולזכות את הרבים מתוך שמחה ונחת כל הימים.

ישראל יעקב פינקוס

י"ט סיון תשפ"א

שלמי תודה ומנחת זכרון
לידידנו הדגול

הרב הנאון ר' דוד שק שליט"א
ראש ישיבת 'משכן התלמוד' אופקים
על סיועו בהדפסת הספר

זכות המצוה תעמוד לו בהמשך עבודת הקודש
בהעמדת תלמידים בישיבה הק'
ויתברך הוא וב"ב היקרים לא"ט
ממעון חברות באריות ימים ושנים
מתוך בריאות איתנה ברוב נחת ושמחה

נתרם לע"נ

הרב אשר וליצ בן דוד ז"ל
הרב חיים יוסף בן שמואל דוד ז"ל
מרת אסתר רחל בת אשר וליצ ע"ה
מרת חנה גיטל בת שמואל ירוחם ע"ה

הספר יוצא לאור בסיוע

המחלקה לתרבות תורנית-עירונית אופקים
בהשתדלות ידידנו

הרב אברהם דייטש שליט"א

ראש כולל 'אהל לאה' ותורת שמשון'
זכות חיווק קיום מצות השמיטה תעמוד לו
להתברך בברכת 'ציויתי את ברכת'

ליזכרון עולם

לעילוי נשמת הורינו היקרים

הרב רפאל יצחק בן הר"ר ישעיהו הלוי לוי זצ"ל
נלב' ע"כ"ז מרחשון תשע"א

מרת רבקה בת ר' שמשון רפאל לוי ע"ה
נלב' ע"ט"ו סיון תש"ס

הרב שמואל ב"ר שלמה מייבסקי זצ"ל
נלב' ע"ג' אייר תשע"ט

מרת נחמה רבקה בת הגאון ר' אברהם דוד מייבסקי ע"ה
נלב' ע"י"ב מרחשון תשפ"א

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת
האי עלם חמודות
הבה"ח דוד רפאל זצ"ל
בן יבדלח"ט
הר"ר אברהם רובינשטיין שליט"א
עמל בתורה מתוך יסורים קשים
הארת פנים על פניו היתה תמיד
נפטר בשיא עיתו
נלב"ע י"ד אלול תשס"ד
תנצ.ב.ה.

לעילוי נשמת
הר"ר אברהם יהודה ב"ר שמואל דוד זצ"ל
נלב"ע כ"ו מנחם אב תש"פ

חונצח ע"י בני המשפחה

תוכן הענינים

הקדמה 11

מאמרים בענייני שמיטה

מאמר א' | שנת השמיטה – קדושתה ומעלתה.....א

קדושת השביעית • קדושת הפירות בשביעית • ברכה בפירות בשביעית • תנאי הקדושה - רק בקיום המצוה • מצות אכילה בפירות שביעית • קדושת השביעית - כשבת בראשית • השביעית מוכיחה - לה' הארץ ומלואה • קדושת ששת שנות המעשה • מהות קדושת הארץ • מציאות הקדושה • קידוש השביעית כדיבור

מאמר ב' | ושבתה הארץ שבת לה' – השמיטה כשבת.....יא

דמיון השביעית לשבת • דעת רש"י בביאור ענין שבת לה' • שיטת הרמב"ן • השביעית כשבת בדעת הרמב"ן • ענין שבת לה' לביאור הכלי יקר • משאו של הרב מפוניבז' על הקשר בין שבת לשמיטה • דברי הרב מפוניבז' על שייכות שלש סעודות בכל שנת השמיטה • עונג שביעית כעונג שבת • שביעית מעין עולם הבא • מצות השביתה - כנגד עולם הבא • יד כולם שוה בשביעית כשבת • דברי האוה"ח בחידוש הבריאה כל שבת • דברי החינוך שמצוות שבת ושביעית מטרותם להזכירנו חידוש העולם • שמירת השמיטה - תיקון על קלקול באמונה

מאמר ג' | וצוית את ברכתי – הברכה שבשביעית.....כז

דבריו הנפלאים של הספורנו במהות ברכה זו • ב' אופנים בברכה שבכמות • הברכה לפי דרגת הבטחון • דברי הכלי יקר התואמים להאמור לעיל • קיום מופלא של הברכה במעשה שהיה • מהות הברכה וסמיכה עליה • דרכו של הגר"י לוינשטיין זצ"ל בשאלת מה נאכל

יסודו של הח"ח בג' ההנהגות שישנם בבריאה • דבריו הנפלאים של הרה"ק ר' זושא מאניפולי זי"ע • החוסך מפיתו לצורך השנה השביעית מראה שאינו מאמין בהבטחת ה' • כי היא מקור הברכה • קבלת השמיטה לחקלאים ולכל ישראל

מאמר ד' | מעלת לימוד התורה בשנה זולט

מעלת גיבורי הכח • מתכלית השמיטה - רוממות והתעלות רוחנית • מעלת לימוד התורה בשביעית • מעלת התורה בא"י ובשביעית

מאמר ה' | הצנעת שיירי פירות שביעית בכלי מיוחדמד

יסוד שמירה מיוחדת זו • מבט חדש על פח השמיטה • הישמרות מלהירתע מהנהגה זו

מאמר ו' | מבט אל עולמם של החקלאיםמז

הבנת התמודדותם של החקלאים גיבורי הכח • מבט אל אמונתם התמימה • דוגמאות מטהרת נפשם של החקלאים • מעשה נפלא על תעצומות נפשו של גיבור הכח • מסירות נפש שעמדה לדורות • מעשים נוראים מהרידב"ז על עונשי ה' עקב הזלזול בשביעית • התהפכות המצב בארה"ק • ניסים ונפלאות בעקבות שמירת השביעית כהלכתה

מכתב ממרן החזו"א זיע"א שנכתב להלחיב לשמירת השמיטהנד

דרשת הרב מפוניב' זצ"לנה

מדברי גדולי ישראל על החובה והזכות לסייע בידי שומרי השביעית...נט

מדברי גדולי ישראל בשבח החקלאים – שומרי שמיטהסא

שיעורים בענייני שמיטה

סימן א' | בענין אכילת פירות שביעית ובשיטת הרמב"ן.....סה

מכתב גדולי ישראל • לשון הרמב"ן בספר המצוות • הבנת התשב"ץ בדברי הרמב"ן • דעתו החולקת של החזו"א בדעת הרמב"ן • ראיה מהירושלמי ודחיות האחרונים • ביאור ובירור טעמו של החזו"א • נפק"מ לדינא במחלוקת זו • ביאור ב' הדעות בשיטת הרמב"ן ע"פ חקירה בגדר קדושת שביעית • דרך אמצעית בהבנת הרמב"ן מהגר"ש וואזנר זצ"ל • דרך חדשה בדין לאכלה ולא לסחורה מהגרשז"א זצ"ל • כמה נידונים לדינא - הקשורים בסוגיא זו

סימן ב' | בענין קידוש והבדלה בתחילת וסוף שביעית.....עה

הזכרת השמיטה בקידוש של ראש השנה • הוכחות שגם השנה השביעית ענינה ושמה שבת • דרכו של המלבי"ם ששבת הארץ באה להשלים את שבתת השבת • חקירת האחרונים אי שבתת הארץ הינה דין על הגברא או על הקרקע • נפק"מ בזה לגבי אמירה לנכרי בשביעית • נפק"מ לגבי חיוב נשים במצוות השביעית • מהלך הדרך אמונה בענין חיוב נשים בזה • נפק"מ לגבי דין תוספת בשביעית • נפק"מ אם שייך מושג של אחשביה בקצירה בשביעית • עוד כמה נפק"מ ונידונים בזה • דברי הגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל ועוד שכל ישראל מצווים על שבתת הארץ • יישוב לפי כל זה מדוע אין עושים קידוש והבדלה בשביעית • שיטת הירושלמי המחודשת בענין זה

סימן ג' | וצויתי את ברכתי.....פד

דעת הסמ"ע שהבטחת וציוויי וגו' אינה קיימת בזה"ז והוכחות לזה • פלוגתת החזו"א עליו בזה ודחיית הראיות • דברי הגראי"ל זצ"ל מדוע אין להוכיח מהמציאות כדברי החזו"א • דרך אמצעית בזה מהשבילי דוד • הצעת הגר"ב מנדלסון זצ"ל בביאור דברי הסמ"ע

הקדמה

"גוט שאבעס בוימלה" - מילים אלו יצאו מן הלב הטהור ההומה רגשות קודש של הרב מפוניבז', בערב שנת השמיטה במחיצת חקלאים יראי ה' בתוך אדמתם, כשקיבלו עליהם לקיים את מצות השמיטה כראוי.

"שבת שלום עץ חביב" - אמנם נאמר אל העץ, אל האדמה שהולכת לקראת שבת הארץ, אבל המכוון הוא אל אותם בעלי הקרקעות, שהם מצווים להשבית את האדמה, להתקדש בקדושת המצוה שבאה פעם בשבע שנים, למשך שנה שלימה. אליהם נוכל לומר גם אנחנו שבת שלום גיבורי הכח, הזוכים להתקדש בקדושת המצוה הזו.

וכיושבי העיר, שאין לנו שטחי אדמה להשבית ממלאכה, ואין לנו את הזכות להרגיש את שבת הארץ ואת קדושת המצוה, נשתוקק להתבונן כמאה"כ "נדעה נרדפה לדעת את ה'" - "צמאה לך נפשי כמה לך בשרי" - לדעת ולהבין בצמאון וכיסופין את מעלת וקדושת מצוות השנה השביעית, ואז נשמע שגם אלינו נאמר "גוט שאבעס" בפתחה של השנה השביעית.

ספר זה מטרתו, לדלות מדברי רבותינו הראשונים והאחרונים ומעט גם מדברי חז"ל הקדושים את האור המופלא הטמון במצוה נדירה זו, כדי להתבונן ולהתרומם ביקרת המצוה, ולמצוא שגם אלו שאין להם בפועל קרקע שיוכלו להשביתה, משתייכים הם אל קדושת המצוה ואל תוכנה, ולהרגיש ששנת

השמיטה אכן שנה קדושה היא המשפיעה על עם ישראל היושב בארץ הקודש בכללות, ואם נשכיל לדעת זאת נתחבר יחדיו אל אותה קדושה.

זכינו ונתחברו ספרים רבים העוסקים בענייני ההלכה של שנת השמיטה, ואף בענייני הסוגיות של שביעית, ובפרט מאז שעלה מרן החזון איש לארה"ק, שעסק בכל לבו ונפשו להלהיב ולהדריך את יושבי הארץ במצות שנת השבע, אבל מעט נאמר ונכתב בחלק הרעיוני - בתוכן הפנימי ובמהות שנת השמיטה, ולכן מאמרים אלו העוסקים בחלק האגדה של שנת השביעית יסללו דרך אל לבות המשתוקקים להתחבר אל ענייניה, ויהוו אור חדש בקיום המצוות של שנת השביעית, ואז נוכל להרגיש שגם אנחנו שומרי שביעית, ואולי בכח הרצון נזכה גם אננו לתואר- גיבורי כח!

"שה פזורה ישראל" - וכמו שהשה מרגיש כל אבר מאבריו, כך כלל ישראל כולו כגוף אחד. החקלאים ביחד עם כל עם ישראל מצווים על שביתת הארץ, כפי שנצטוונו יחדיו בהר סיני, המצוה היא של כולנו, ובחלק המעשי נקיים כל אחד את חלקו - החקלאים בהשבתת הקרקע, ואף בהפקר הקרקע, ויושבי העיר באכילת פירות שביעית, ובשמירת דיני קדושת שביעית, וזהירות מאיסור ספיחים ועוד. נשתדל במדת האפשר לעזור לשובתים בשביעית, ובכך כולנו נהיה שומרי שביעית.

מקוים אנו שספר זה יעלה על שולחן מלכים, מאן מלכי רבנן, ומשולחן החכמים יפוצו רעיונות אלו אל כלל ישראל, ואולי גם אל עובדי האדמה השובתים ממלאכה ועוסקים בתורה, ובכך נזכה בעזה"י להכנס אל תוכנה של המצוה, אל מהותה של השנה, ולהתקדש במצוות ה' בטהרת הלב.

אל המאמרים באגדה צורפו כמה שיעורים שנמסרו בשנה השביעית - בביהמ"ד 'תפארת תורה' - בעניינים הקשורים לקדושת השנה, ולאכילת הפירות בקדושת שביעית ולברכה המיוחדת המובטחת מאת ה' לשנת השמיטה.

נסיים בהודאה לה' יתברך שזיכנו לשבת באהלה של תורה ללמוד וללמד בהרבצת תורה, ובפרט בהוצאת הספר הזה, שהושקע בו רבות להגישו כראוי, ונודה על כך למסייעים שפעלו ללא לאות, להרמת קרנה של מצוה חשובה זו, תהי משכורתם שלמה מאת ה'.

נשא תפילה אל ה' יתברך שנזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה באהבה באריכות ימים ושנים ביחד עם נו"ב לאיו"ש בבריאות איתנה ושלא תמוש התורה מפי ומפי זרעי וזרע זרעי עד עולם.

ובברכה שנזכה במהרה בימינו לביאת משיח צדקנו בקרוב ונוכל לקיים מצות השביעית מדאורייתא, אכ"ר.

מאמרים בענייני שמיטה

שנת השמיטה – קדושתה ומעלתה

ושבתה הארץ שבת לה' – השמיטה כשבת

וצויתי את ברכתי – הברכה שבשביעית

מעלת לימוד התורה בשנה זו

הצנעת שיירי פירות שביעית בבלי מיוחד

מבט אל עולמם של החקלאים

דרשת הרב מפוניבז'

מדברי גדולי ישראל על החובה והזכות לסייע בידי שומרי השביעית

מדברי גדולי ישראל בשבח החקלאים – שומרי שמיטה

מאמר א'

שנת השמיטה – קדושתה ומעלתה

קדושת השביעית

"והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (ויקרא כה, ו) - מבואר בחז"ל: "לאכלה אמר רחמנא ולא להפסד" (פסחים נב:), "לאכלה ולא לסחורה" (בכורות יב:), רואים אנו מכך שבפירות שביעית יש דיני קדושה, המוגדרים בלשון חכמים "קדושת שביעית".

ובאמת בשנת השמיטה ישנם מצוות והלכות רבות, בנוגע לעבודת הקרקע ולפירות הקדושים בקדושת שביעית.

במאמר שלפנינו יתבאר, כי אין זה כל ענינה של שנת השמיטה, אלא בנוסף לאשר זכינו בקיום המצוות שנוספו לנו בשנה זו, כך גם בעצם השנה יש קדושה יתירה, ושנה זו כוחה רב לרומם את האדם לדרגה רוחנית גבוהה יותר.

עוד יתבאר כי על פירות הארץ בשנה זו שורה קדושה מהעולם העליון, וממילא האוכל פירות אלו מתקדש ומתרומם.

קדושת הפירות בשביעית

נפתח בדברי האלשיך הקדוש בפירושו על התורה (תורת

משה), בהם הוא מבאר את קדושת השביעית באופן המעורר רגשות קודש:

”כי הארץ תקנה קדושה בשנה השביעית, כאשר האדם קונה נפש יתירה וקדושה ביום השבת” - נורא ונפלא!

- כעין נשמה יתירה - בשביתת הארץ!

ולאור זאת, ממשיך שם האלשיך ומבאר את הקדושה שבפירות שביעית, וזה לשונו:

”והטעם הוא, כי הנה בששת השנים, ממך ומקרקעך היה הפרי שנתהווה, והיית אוסף תבואתה. אך שנת שבתון יהיה לארץ, והוא האמור כי הויה של שבת שבתון, הוא רוח קדושה, יהיה לה מהעולם העליון, והיא המגדלת פירותיה באופן כי ברוח קדושה מהעולם העליון נתהוו, וא”כ אם תאסוף התבואה לא תתייחס לאוסף תבואתה, כי לא ממנה נתהוו פירותיה כי אם מהוית קדושה שמעולם העליון אשר הושפע בה”.

”...אינך אוכל תבואתה, כי אם שבת הארץ ממש היא לכם לאכלה, כי שבת הארץ גידלה הספיח ההוא, כאילו שבת הארץ תאכלו”.

היינו שהפירות קדושים בקדושה עליונה, שהרי הם אינם פירות שגדלות מקרקע גשמית, אלא הם גדלות מקדושה!

ומפני כן - הפירות הם הפקר, ”...כי הלא אין הפירות ממך ומשדך, כי אינם תבואתה כי אם של השבת בעצמו, והוא אם כן לכל, כי לכל ישראל יש חלק בקדושת העולם העליון של שבת הארץ, ולכן לכולכם תהיה לאכלה”.

הנה, זכינו להרגיש הרגשות עליונות, ולהבין מהי קדושת שביעית בפירות שביעית, כהבנת האלשיך הקדוש.

ברכה בפירות בשביעית

מוסיף האלשיך כי ברכה מיוחדת יש בפירות הגדלים בשביעית, מכיון שגדילתם היא מרוח קדושה! וזה לשונו:

”...במה תראה בחוש כי כן הוא, הלא הוא כי דרך כל העולם כי שדות שלא יזרעו ולא יחרשו כלל, שגם אם יעלו ספיחים בהם - כי יהיו מעט מזער לא כביר, אחת הנה ואחת הנה. אך הנני מודיעך [-הקב"ה מודיע] כי מהספיח יהיה כל כך הרבה - כי יהיה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך, הרי כי בעיניך תראה ריבוי ברכה היוצאת מאליה, כי ודאי תגזור אומר כי אין ספק כי אין זה כי אם הויית קדושה השורה על האדמה, והולידה והצמיחה כברכת ה' אלוקיה”.

חידוש גדול מחדש האלשיך הקדוש, שבנוסף לברכה שיש בשנה הששית - יש ברכה בשנה השביעית עצמה, והפירות הגדלים בה מעצמם, יהיו בריבוי מבורך מחמת רוח הקדושה השורה בהם!

ואולי מכאן מקור לדברי הרב מפוניבז' זצ"ל (בספר "הרב מפוניבז'" ח"ג עמ' קמב), כשהיה בייסוד הקיבוץ "חפץ חיים", כשעלו על הקרקע ממש סמוך לשנת השמיטה, ולא היתה להם את האפשרות של "וצויתי את ברכתי" של השנה הששית, אמר להם הרב מפוניבז' - אתם תראו את הברכה בשנת השמיטה עצמה.

תנאי הקדושה – רק בקיום המצוה

ויש לדעת, שקדושה זו מותנית בקיום מצות השביתה מצד האדם, שכאשר היהודי מראה בשביתתו את אמונתו בחידוש העולם ובטחונו בבוראו, אזי הארץ הקדושה באה ליעודה, וכפי שמתבאר בלשונו הטהור של החתם סופר ב"תורת משה" (ויקרא כה, ג): "והנה הארץ משתוקקת להוציא כוחה לעבדי ה', ונפש הדוממת והצומחת יתעלה בנפש אדם צדיק, ולעומת זה מצטערת בבוא כוחה אל קרב אנשים רשעים וכו', והנה בשמרם שמיטה זכתה הארץ להוציא פירותיה לעבדי ה' ששה שנים בזה אחר זה, ועוד בשנה הששית נתברך לשלוש השנים, ויאכלו עניים וישבעו, ויגדל תענוג הארץ".

המבואר בזה, שהרי ארץ ישראל - "ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה" - אינה בגדרי הטבע כלל, ולכן, כאשר עם ישראל מקיים את המוטל עליו, בקבלת קדושה מיוחדת ובשמירת המצוות התלויות בארץ, מתחברת קדושת עם ישראל וקדושת ארץ ישראל, וע"י קיום ציווי ה' מתקרבים עם ישראל אל בורא העולם בקירבה מיוחדת, על ידי קדושת ארץ ישראל וקדושת עם ישראל.

ובנותן טעם להביא כאן את מה שכתב מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בהקדמת ספרו "דרך אמונה" (ח"ד) בשם מרן החזו"א, שמה שאמרו חז"ל (מגילה יז:): "במוצאי שביעית בן דוד בא", זהו רק באופן ששמרו ישראל שמיטה, שאם לא ישמרו שביעית אין זה "מוצאי שביעית".

מצות אכילה בפירות שביעית

ובנוסף לעצם הקדושה השורה על הפירות, יש מעלה

מיוחדת באכילת פירות שביעית, שהרי ידועה שיטת הרמב"ן (סה"מ עמ' רפו מהדו' פרנקל), שיש מצוה מן התורה לאכול פירות שביעית, אמנם דנו האחרונים בכוונת דבריו, אבל לדעת חלק מהאחרונים כוונתו כפשוטה שיש מצוה מן התורה באכילתן. אם כן, בודאי כאשר יהודי אוכל פרי של שביעית, הוא מתעלה ומתקדש בקיום המצוה של אכילת פירות שביעית.

ובעיצומה של שנת השמיטה, כאשר קוראים גדולי הדור אל הציבור, ופונים בבקשה לקנות פירות שביעית וכן יין של שביעית מאוצר בית דין, בכדי לחזק את שומרי השביעית, כותבים הם בתוך דבריהם שבזה זוכים גם לקיים את המצוה לדעת הסוברים שיש בזה מצוה מן התורה, וכפי שהבאנו בספר זה (סימן א) את לשונם.

ואכן, המוני בית ישראל החפצים בחביבות המצוה, משתדלים לאכול פירות אלו בקדושה - ומתעלים ומתקדשים בקדושת השביעית.

קדושת השביעית – כשבת בראשית

"גוט שאבעס בויעמל'ה" - אימרת הרב מפוניבז' זצ"ל המוזכרת בהקדמה (ראה בס' "הרב מפוניבז'" ח"ג עמ' קמא) - האם היא בגדר התעוררות רגשות קודש, לחבב את המצוה בעיני מקיימיה בגבורה, או שיש לה יסוד במקורות ובהלכה?

ובאמת הנה מצינו בפסיקתא (פסיקתא זוטרתא ויקרא ע.):
"ושבתה הארץ שבת לה" - להודיע חומר השביעית, שהרי שבת בראשית נאמר בה שבת לה', ושביעית נאמר בה שבת לה'."

וכן איתא במדרש אגדה (ויקרא פכ"ה): "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה" - לקיים חידוש העולם, כשם שצויה

לעשות מלאכה בששת ימים ולנוח בשביעי, כן ציוה לזרוע שש שנים ולשמוט השביעית".

אם כן, מצינו ששנת השביעית נקראת "שבת"!

האברבנאל בפירושו על התורה (ריש פר' בהר ד"ה הדרך הא') מגדיר זאת - "...כי כמו שהיה יום השבת בערך ישראל ... כן תהיה השמיטה בערך הארץ".

וכך אמר הרב מפוניבז' באחת מדרשותיו (בספר הנ"ל עמ' קמז):
"כעת בהתקדש לעינינו שנת השבע, נגיד כולנו, כמו בקבלת שבת שבכל שבוע: "בואי כלה בואי כלה, שבת שלום לך ארץ ישראל!"

השביעית מוכיחה – לה' הארץ ומלואה

אמרו חז"ל (סנהדרין לט.): "אמר הקב"ה לישראל, זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי", מבואר שהשביעית מוכיחה שכל חיי האדם תלויים בהקב"ה, שמכיון שעל פי ציווי ה' הוא שובת ממלאכה, הרי זה מוכיח שהוא יודע שאינו בעלים על רכושו ועל קרקעותיו, אלא לה' הארץ ומלואה, וממילא אף בכל השש שנים שעובד בשדהו מכיר הוא בכך שהארץ היא של ה' והוא שנותן לו את השדה.

יסוד הדברים נמצא גם בספר החינוך (מצוה פד) וז"ל: "ובאה חובה עלינו להוציא כל זמננו יום יום ושנה שנה על דבר זה, למנות שש שנים ולשבות בשביעית, ובכן לא תיפרד לעולם הענין מבין עינינו תמיד וכו', לכן ציווה ה' להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביתה בה, כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה ושנה, לא בכוחה

וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה, וכשהוא חפץ מצוה עליו להפקירם".

ה"פנים יפות" בפר' בהר (ויקרא כה ב) מגדיר זאת בזה"ל: "כי המחזיק בשדהו כמו בעל הבית הוא גוזל ה' יתברך", שהיות שבשנת השמיטה כל פירות השביעית הם קדושים לה' ע"כ צריך לתתם לכל ישראל, וממילא מוכיח בזה שכל הארץ הינה של ה'.

הן הן הדברים - השביתה בשביעית והפקרת האדמה מוכיחה "כי לי כל הארץ", שהקב"ה הוא הבעלים של כל הבריאה, ומי שאינו מכיר בזה ואינו משבית את השדה, הוא כביכול גוזל את הקב"ה.

קדושת ששת שנות המעשה

והנה, בשבת בראשית, כאשר האדם שומר שבת הוא מקדש בזה את ששת ימי המעשה - והטעם בזה הוא, שבשמירת השבת האדם מחדיר לעצמו את האמונה בחידוש העולם על ידי הבורא, ומעיד שהעולם שייך לקב"ה, ועל ידי זה מתקדשים כל ימיו. וכן הדבר לגבי שנת השביעית, שכאשר האדם שומר שמיטה ואינו עובד את האדמה בשנה השביעית, מכריז הוא שבכל השש שנים שזורע את שדהו הארץ היא של הקב"ה וכמו שנתבאר, ועל ידי זה אינו נקשר לאדמה בשש השנים אלא מתקדש ומתרומם, וכל השנים כולם הארץ מתקדשת ועם ישראל זוכים לרוממות מיוחדת!

ואם אינו משכיל להכניס את אותה הכרה ברורה לתוך החיים הטבעיים, ואינו מכניס את הקדושה לתוך עולם המעשה, הרי בכך הוא מונע מעצמו כל עליה רוחנית, והרי הוא איש אדמה הקשור לאדמה ולגשמיות במהותו!

וכן מבאר ה"מכתב מאלהו" (ח"ג עמ' 214): "שבת הארץ היא בחינת הקדושה שבתוך הטבע, כמו שבת המקדשת את ששת ימי בראשית, כידוע".

וממשיך הרב דסלר זצ"ל, "ביטול שמיטה פירושו שנמנעים מלהכניס קדושה אל תוך עולם המעשה, ואז לא תיתכן כל עליה רוחנית, ויותר מזה, האדם נופל בידי הטומאה והתאוות אשר תוצאתן ג' עבירות וכו'".

א"כ רואים אנו, כי כל ימי חיינו תלויים בשמירת השמיטה, ודרגת הקדושה של שש השנים תלויה בשבייתה של השנה השביעית, כשם שדרגת הקדושה של האדם תלויה באופן הנהגתו ביום השבת.

מהות קדושת הארץ

הרב מפוניבז' זצ"ל היטיב להגדיר את מהות הקדושה של ארץ ישראל, ואלה דבריו (ספר "הרב מפוניבז'" ח"ג עמ' קמו בהערה): "ארץ ישראל היא בכל מהותה מציאות של קדושה, לא אדמה סתם! האויר שלה הינו באמת "חיי נשמות" (כלשונו של ר' יהודה הלוי בקינה לת"ב) ... אבל בכל ששת שנות המעשה הרי היא עטופה בערפילים, חיי החולין מעיבים את עינינו ואיננו רואים את אבניה טרשיה וסלעיה כספירים ויהלומים, כפי שהם במציאות הרוחנית - כיון שבאה שבת הארץ, שהיא כולה מציאות של קדושה המרחפת באויר ארצנו, ונחה על הדומם והצומח החי והמדבר, נצמדות שתי הקדושות יחדיו ... זוהי קדושת ארץ ישראל התמידית שהוסר מעליה הלוט, בצירוף קדושת עם ישראל - מקדשי שביעי".

ומוסיף - "שנה זו של שמיטה מסוגלת לטהרת המחשבה, בהאי שתא אפשר לנו לזכך תודעתנו עד כדי השרשת הידיעה שכולנו מהווים מציאות קודש וכו'", וסיים שם, "כמו שבשבת קודש ישמחו במלכותך שומרי שבת - אף בשבת הארץ בשנת השמיטה עלינו לשמוח במלכותו של הקב"ה, וממילא יקויים בנו ההמשך - עם מקדשי שביעי כולם ישבעו ויתענגו מטובך".

וכך סיים הרב מפוניבז' את אחת מדרשותיו (שם עמ' קמז):
"נקדישך ונעריצך בקדושת שביעית..."

מציאות הקדושה

קדושה זו מורגשת במציאות של העם היהודי, כפי שהובאו בספר יוסיפון (פ' כז) דבריו של הורקנוס, שהפסיק באמצע מלחמתו עם תלמי בגלל ש"קרבה ובאה שנת השמיטה אשר היא קודש לה", ולא ארצה לשפוך דם בשנת הקודש", וממשיך שם - "ויהי לימים אחדים, ותבוא שנת השבע שנת השמיטה אשר יחוגו בה היהודים וישמרוה כיום השבת, ולכן חדל הורקנוס מהמלחמה וישב ירושלימה", א"כ רואים שהשמיטה היתה חג, כמו יום השבת, וההנהגה המיוחדת בשביעית היתה מורגשת במציאות עד שלא רצו לשפוך דם בשנת השמיטה!

ונביא את דברי הגאון ר' אייזיק שר זצ"ל שכתב על דברי יוסיפון אלו וז"ל (לקט שיחות מוסר עמ' ערה): "הרי מבואר, שכך נהגו בישראל להישמר מדברי חולין כיום טוב בשנה זו, ולנו אין כל ידיעה מזה, כשאנו משתדלים בקיום שנת השמיטה חושבים אנו רק מה מותר ומה אסור לעשות ולאכול, ואין אנו חושבים איך לשמוח ולהתענג על ה' בשבת הלזו, שבת לה' הוא טעם המצוה ונשמתה, ובלעדיו הרי היא כגוף בלי נשמה,

ויש לנו לצייר לעצמנו איך כל ישראל ישבתו שבת לה' שנה שלימה בבגדי שבת ובזיו פנים של שבת, ויתענגו על ה' וידעו דעת אלקים שהם בנים למקום ותושבים עמו וסמוכים על שולחנו".

קידוש השביעית בדיבור

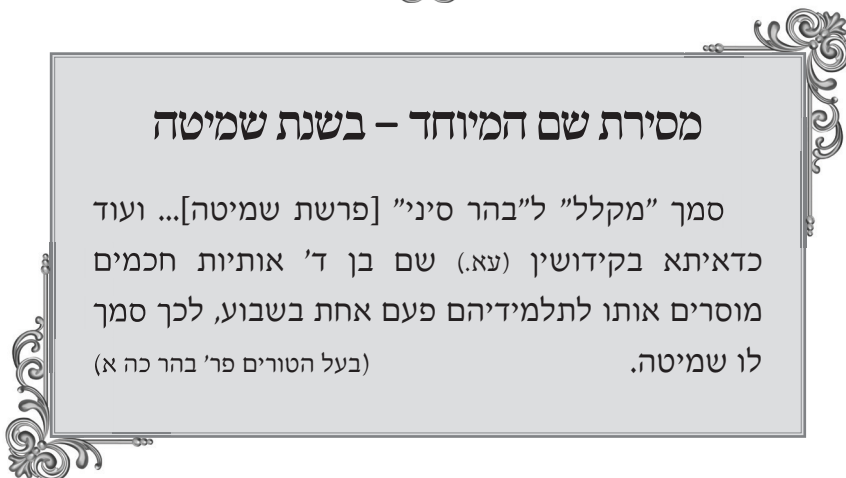
הוסיף לחדש בעל ה"לב העברי" באגרתו לחיזוק שמירת השביעית באמרו: "וטוב לומר כן בראש השנה של שנת השביעית, 'הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה של שביעית, ויהי נועם וכו'", והוסיף: "ונראה, שיש לקדש את השבת - שבת הארץ שנת השמיטה - בדיבור, ולומר בפה מלא - הרי אני מניח את אדמתי לשם ה', וכך ביאור הפסוק "וזה דבר השמיטה" מלשון דיבור", שיש ענין לומר בפה את קידוש השביעית!

וכן הרב מפוניבז' בדרשתו אמר לנוכחים, "בואו ונצא לקראת שבת מלכתא ונאמר 'בואי כלה בואי כלה, שבת שלום לך ארץ ישראל'".

מסירת שם המיוחד – בשנת שמיטה

סמך "מקלל" ל"בהר סיני" [פרשת שמיטה]... ועוד כדאיתא בקידושין (עא.) שם בן ד' אותיות חכמים מוסרים אותו לתלמידיהם פעם אחת בשבוע, לכך סמך לו שמיטה. (בעל הטורים פר' בהר כה א)

מאמר ב'

ושבתה הארץ שבת לה' – השמיטה כשבת

דמיון השביעית לשבת

מתנה טובה נתן ה' יתברך לבניו - ושבת שמה! תפארת עטה ליום המנוחה, עונג קרא ליום השבת שהוא מעין עולם הבא, יום מנוחה וקדושה. ובשנה השביעית שנת השמיטה כל השנה הינה מעין שבת קודש, וכלשון הכתוב ושבתה הארץ שבת לה'.

שבת זו - שבת הארץ, איננה באיסור ל"ט מלאכות של שבת קודש, וכן אין בה את הדינים וההנהגות שיש בשבת בראשית, אבל חכמינו ז"ל מצאו יסודות משותפים בין שבת הארץ לשבת בראשית, שיכולים לתת אור, הבנות והרגשות מרוממות לקראת השנה השביעית - שנת השמיטה.

נפתח בדרשת חז"ל בברייתא בתורת כהנים, על הפסוק בפ' בהר (ויקרא כה, ב), "ושבתה הארץ שבת לה'" - "כשם שנאמר בשבת בראשית שבת לה' כך נאמר בשביעית שבת לה'".

רבותינו הראשונים ובעקבותיהם האחרונים, האריכו בביאור דברי חז"ל אלו שהשביעית מוגדרת שבת לה' והיא מושווית בהגדרה זו לשבת בראשית!

דעת רש"י בביאור ענין שבת לה'

רש"י בפירושו על התורה ביאר את כוונתם - "שבת לה' - לשם ה' - כשם שנאמר בשבת בראשית". וביארו המפרשים (חזקוני וכלי יקר) את כוונת רש"י, שהינה לשלול את דעת מי שפירש בטעם מצות שמיטה שהיא לתת מנוחה לארץ, כפי שרגילים בעלי הקרקעות להוביר את האדמה כדי שתתן את כוחה לשנים הבאות, ובכדי להוציא מזה אומרת התורה שבת לה' - לשם ה' - ולא לצורכה של הארץ, וכמו בשבת בראשית שענינה היא שביתה לשם ה'!

שיטת הרמב"ן

שיטת הרמב"ן היא באופן שונה, ומבאר שכמו שה' שבת ממלאכה ביום השבת - "כי בו שבת וינפש", ומחמת כן יש ציווי לשבות ממלאכה בשבת קודש, כך גם בשנת השמיטה השביתה מכוונת כנגד שביתה ה', מכיון שהיא השנה השביעית.

ואמנם, באמת אין שייכת אצל הקב"ה מנוחה ושביתה, אבל כבר ביאר רש"י (שמות לא, יז) בשבת בראשית, "הכתיב מנוחה לעצמו, לשבר האוזן מה שהיא יכולה לשמוע", וביאר השפת חיים (ויקרא, פ' בהר) את כוונת הענין, שמנוחה מסמלת שלימות, והיום השביעי מסמל גם הוא את השלימות של הבריאה, ולכן נקטה התורה לשון מנוחה כדי לכוון לשבר את האוזן, אף שלא שייך חסרון שלימות אצל הבורא, אבל ביחס אלינו ישנה תכלית ומטרה לנוח ביום השבת כדי לכוון לשלימות - ולאות על כך שהקב"ה ברא את העולם והשלים אותו ביום השבת.

ולכן האדם מצווה וקראת לשבת עונג, היינו לחוש סיפוק נפשי ותחושה של שלימות, וזהו ענין "מעין עולם הבא", שכן

שם תהא השלימות בתכלית, ובשבת קודש טועמים מעין אותה השלימות.

השביעית כשבת בדעת הרמב"ן

וכך מבאר הרמב"ן את ההשוואה של השנה השביעית ליום השביעי לשם ה' - כי בו שבת וינפש, שכשם שיש סיבוב של שבעה ימים, ששה ימים ואח"כ היום השביעי שהוא תכלית ושלמות כל אותם שבעה ימים, ובשביתה ממלאכה ביום השביעי מתקדשים כל הששה ימים, ומגיעים אל תכליתם, לקדש את העולם - שבת לה'! כך גם בסיבוב של השנים, שבת הארץ - השנה השביעית, מקדשת את כל ששת השנים בהם האדם עוסק בארציות - עבודת האדמה, ובשביתה הארץ בשנה השביעית נשלמת תכלית הבריאה של הקרקע והיא מתקדשת, וזוהי השביתה - שלימות הבאה לידי ביטוי במנוחה בשנה השביעית - שבת לה'!

ומכאן ממשיך הרמב"ן לענין שבע שמיטות - שנת היובל, שענינו כנ"ל ורק בסיבוב יותר גדול, ואח"כ אל שנות העולם שהם ששת אלפים שנה, והאלף השביעי הינו יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים, שהוא תכלית השלימות, ועל ידו מתקדש העולם בתכלית הקדושה.

ומסיים הרמב"ן - "ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי הלאוין וחייב גלות עליה" - אז תרצה הארץ את שבתותיה, כי על שבת בראשית ושבת הארץ הגלות באה, באשר בהעדר הקדושה נעדרת תכלית הבריאה, ולכן צריך ריצוי לשבתות אלו.

ובשפתי חיים (שם) הוסיף בזה ביאור עפ"י דברי הרמח"ל

שהעולם הזה הוא עולם החומר - חולין, ולכן מדי כמה זמן צריך שתהיה בו קדושה שתפקידה לקדש את החומר, וזהו שמדי שבוע יש לנו את יום השבת שענינו שלימות רוחנית מעין עולם הבא, וכן גם שנת השמיטה ענינה הוא כשבת בראשית - שבת לה', וכן יובל, וכן גם האלף השביעי שהוויתו היא תכלית הבריאה.

ענין שבת לה' לביאור הכלי יקר

הכלי יקר מבאר את כוונת התורה בביטוי שבת לה' - באופן שהמכוון במצות השביעית הוא להשריש בישראל את מידת האמונה והבטחון בה'. זאת מכיון שבעבודת האדמה, ובפרט בכניסתם לא"י עלולים הם להימשך למחשבות של "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", כאשר עולם כמנהגו נוהג, ועלולים הם לחשוב שהארץ הינה שלהם והם הבעלים ואין זולתם.

ולכן ציוה הקב"ה להוציא מן המנהג הטבעי לגמרי, כשבשנה השביעית לא יעבדו את האדמה ויסמכו על הנס, וזאת כדי שיהיו עיניהם נשואות אל ה' ויבטחו בו תמיד, ובכך יתחזקו במידת האמונה והבטחון.

ומרחיב, שבנוהג שבעולם מובירים את האדמה כעבור שנתיים, וכאן ציוה התורה שש שנים תזרע שדך מדי שנה בשנה, ואני מבטיחך להוסיף כוחה שלא תכחיש, וביותר שאחרי שש שנים רצופות של עבודת האדמה בנוהג שבעולם שהשנה השישית תהא יותר כחושה, וכאן "וציויתי את ברכתי בשנה השישית, ועשת את התבואה לשלש השנים".

וביותר, שהתבואה של השנה השישית תהא מבורכת כ"כ, באופן שאוכל קמעא ומתברך במעיו כפי שמצינו בלחם

הפנים, שהברכה לא היתה רק בהגדלת הכמות אלא גם בעילוי האיכות.

ובכך יושרש הבטחון בו ית' - כי לי הארץ! ולכן כאשר עם ישראל חלילה לא שומרים שמיטה לסיבת אי האמנתם בה' וחוסר הביטחון בישועתו, הארץ עצמה תקפיד על כך, שנוהגים בה מנהג טבעי, ואינה מתעלה ע"י האדם הבוטח שהארץ היא רק של הקב"ה. ולכן - "אז תרצה הארץ את שבתותיה".

וזו הכוונה שבת לה', היינו לשבות ממלאכה לשם ה', "לגלות כי הוא יתברך בעל השדה", ודווקא בזכות שביתה זו שענינה להראות את בעלות ה' על הכל יזכה שאדרכה הם יהיו שדהו וכרמו, ולא ילך בגלות בשדות אחרים.

וכע"ז מתבאר בדברי הספורנו ענין שבת לה', "שתהיה כל השנה הבטלה מעבודת האדמה מוכנת לעבודתו ית', כמו שכיון בשבת בראשית באמרו שבת לה' אלוהיך". והיינו כמו שכתב בפרשת יתרו לגבי שבת (שמות כ, יא), "והמכוון מהם שידמה האדם לבוראו כפי האפשר, וזה בעיון ובתלמוד ובמעשה הבחירי לרצון לפניו".

משאו של הרב מפוניבז' על הקשר בין שבת לשמיטה

בכנס ארצי לרגל שנת השמיטה עמד הרב מפוניבז' הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל במשאו על נקודה זו, היינו הקשר הפנימי שבין שבת בראשית לשבת הארץ.

"האדם בישראל הוא אמנם בכל הוייתו מציאות של קדושה, אבל בכל ששת ימי המעשה הסואנים עטופה המציאות שלו

בערפילים, נסחף הוא במערבולת החולין וזהרו מעומעם, וכיון שבאה שבת, שהיא מציאות של קדושה גם בעולם שהוא שרוי בו, כיון שנדם הווי החולין, מזדווגת המציאות של היהודי עם המציאות של העולם - שבת לישראל.

אף ארץ ישראל היא בכל מהותה מציאות של קדושה, לא אדמה סתם, האויר שלה הינו באמת "חיי נשמות אויר ארצך" (כלשונו של רבי יהודה הלוי) אע"פ שחדלנו מלהרגישו, אבל בכל ששת שנות המעשה הרי היא עטופה ערפילים - חיי החולין מערבבים את עינינו, ואיננו רואים את אבניה טרשיה וסלעיה כספירים ויהלומים כפי שהם במציאות הרוחנית, כיון שבאה שבת הארץ - שהיא כולה מציאות של קדושה המרחפת באויר ארצנו ונחה על הדומם הצומח החי והמדבר - מזדווגות שתי הקדושות יחדיו".

והוסיף, "כדרך שיום השבת אינו רק יום אסור במלאכה, ואיננו יום שבתון גרידא, כי אם גם יום מחמדים - חמדת הימים, כך גם שנת השבע אינה רק שנה של שביתה מעבודת האדמה, אלא חמדת השנים ונשמתן".

יסוד לדבריו מצינו בדברי האלשיך הקדוש בספרו תורת משה עה"ת (ויקרא כה, ז), "כי הארץ תקנה קדושה בשנה השביעית, כאשר האדם קונה נפש יתירה וקדושה ביום השבת".

דברי הרב מפוניבז' על שייכות שלש סעודות בכל שנת השמיטה

הרב גם תיאר בדרשתו לשומרי שמיטה, את אופן החלוקה של פירות שביעית ע"פ הנאמר בתוספתא, כאשר בכל עיר ועיר מסודר מחסן ציבורי, ובי"ד מעמיד שומרים שאף אחד לא יקח

לעצמו יותר ממזון שלש סעודות לכל נפש לצורך אותו היום, ולמחרת שוב חולקו לפי ג' סעודות ליום.

והעיר הרב, שהרי בזמן חז"ל מזונו של אדם היה רק שתי סעודות ביום, וא"כ למה כאן חילקו לפי שלש סעודות?

וביותר, הרי אם היו שואלים אותנו היינו אומרים שבשנה זו בה לא זורעים ולא נוטעים, צריך אדרבה להצטמצם, וכאן אנו רואים להיפך שדווקא בשנה זו מחלקים ברווח לפי חישוב של שלש סעודות ליום?

אמר הרב מפוניבז' - "בוודאי כי זו דוגמא לשבת הימים, מפני שכל השנה היא שבת הארץ, וכדוגמת כל שבת ושבת גם בשנת השבת כולה נקבעו והוקצבו שלש סעודות ליום".

ומצינו יסוד לדבריו - בגמ' סוכה דף ל"ט, "אין מוסרין דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון שלש סעודות", וע"ש ברש"י מה שפירש, אבל בערוך לנר במקום ביאר, שמכיון ששנת השביעית היא שנה שכולה שבת, לכן נקבע השיעור לשלש סעודות כדין שבת. ועד"ז כתב בספר חסדי דוד על התוספתא. ולשונו שם שזה בכדי לרמוז לו שינהג בהם קדושה כבשבת.

עונג שביעית כעונג שבת

רבי אייזיק שר זצ"ל כותב (לקט שיחות מוסר עמ' רע"ה), "...כמו שבשבת יש עיקר גדול של וקראת לשבת עונג, כך הוא בשבת הארץ, שבכל השנה צריכים כל ישראל להתענג על ה' כמו בכל שבת קודש".

מלך - כאשר 'ויכל' הוא מלשון "כלולי בתי", והאדם השומרה כראוי מוזמן לשולחן המלך לשמוח עמו בחגיגת חנוכה ביתו, כך הוא בשנת השביעית במשך השנה כולה, שאנו כאורחים המוזמנים לשולחן המלך.

והוא מאיר בדבריו, "ומה עדיף האם להיות בעלים על נחלת שדה וכרם שיש לה גבול ומיצר, או שיהיה סמוך על שולחן המלך שהוא אביו שבשמים?!"

והביא שם ציטוט מרטיט מספר יוסיפון (פ' כ"ז) גבי מלחמות החשמונאים - שאמר הורקנוס "חדל אני מהמלחמה, הנה שנת השמיטה באה אשר היא קודש לה', ולא ארצה לשפוך דם בשנת הקודש. ויהי לימים אחדים ותבוא שנת השבע שנת השמיטה אשר יחוגו בה היהודים וישמרוה כיום השבת, ולכן חדל הורקנוס מהמלחמה וישב ירושלימה".

מבואר, שנהגו ישראל לשנות ממהלכם הרגיל ולנהוג כיום טוב במשך כל שנה זו. ושומה עלינו ליתן עצות בנפשנו היאך לשמוח ולהתענג על ה' בשבת זו- שנה זו.

"נחשוב איך חגגו בבגדי שבת ובזיו פנים של שבת שנה שלימה" - מסיים רבי אייזיק את דבריו.

שביעית מעין עולם הבא

"מעין עולם הבא יום שבת מנוחה", בשבת בראשית מבואר שהיא "מעין עולם הבא", ומבאר הרב דסלר זצ"ל (מכתב מאלהו ח"ב עמ' 31), ששבת קודש היא בגדר מנוחה, והגדרת המנוחה היא - "דביקות באין מפריע", שבשבת קודש האדם יכול להתדבק עם קונו בלי טרדות הגוף - מעין עולם הבא, ומוסיף שם שהשבת היא

התאחדות האדם עם תוכנו הרוחני, שהרי שאיפת הנשמה היא להתדבק בבוראה, שהרי היא מן העליונים, וטרדות העולם הם המפריעים לה בדביקותה, וביום השבת, כשהגוף שובת ממלאכה, אזי הנפש יכולה למלא את שאיפתה להתדבק באין מפריע.

ואומר הרב דסלר לפי זה, שכל האמור לענין מנוחת השבת, נכון הוא אף לגבי שבת הארץ, בה האדם נמצא במנוחה מעבודת הארץ, ובמידה מסוימת בלי עול גשמי, ולכן מתאחד עם תוכנו הרוחני באותה שנה ע"י שביטה זו.

וכפי הגדרת ה"ברכת פרץ" (פרשת כי תשא) - "דמצות השבת הוא להפסיק באמצע בולמוס טרדותיו הגשמיים ולהניח כל מלאכתו, להזכיר עצמו כי ה' יתברך הוא היוצר הוא הבורא שברא את עולמו", ולכן מתאחד האדם עם תוכנו הרוחני משוחרר מכל עול גשמי - וזהו שבת קודש!

וכן כתב שם בהמשך - "וכן ענין השמיטה הוא, להפסיק באמצע בהלת הרדיפה על המחיה ועל הכלכלה, ולהפקיר שדהו, להזכיר ולזכור כי לה' הארץ, שאין העולם הזה רכושם של האנשים, אלא הוא רכושו של הקב"ה, ומידו יתברך ניתנה לבני אדם להשתמש בה, והכל חסד ונדבה מאתו יתברך", וי"ל לפי הנ"ל, שהפסקה זו באמצע בהלת הרדיפה, ומנוחה מעול הפרנסה בשנה זו של שביתת הארץ, נותנת לאדם בחינה של מעין עולם הבא ומאחדת אותו עם תפקידו הרוחני.

מצות השביתה – כנגד עולם הבא

וכן מוצאים אנו בדברי הרמב"ן בפ' בהר (ויקרא כה, ב), שכל הכופר בשביעית אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא, שכן יסוד המצוה הוא שששת השנים הם כנגד ששת אלפי השנה

של העולם, והשביתה בשנה השביעית היא כנגד האלף השביעי שהוא העולם הבא, ונמצא שנה של שביתה ממלאכה היא מעין עולם הבא כפשוטו! וכמו שבת קודש, וכמבואר.

ב"אורים ותומים" לר' יהונתן אייבשיץ (סי' ס"ז) ביאר את טעם המצוה על דרך זה וז"ל: "ומה עצם מצוה זו וטעם יש בה, ועל ידה ידע האיש הישראלי אשר ימינו כצל על הארץ, ככל אבותי אריסי בתי אבות, ולה' הארץ ומלואה, וידע כי לא שלימות אנושי לעסוק בקיבוץ הקניינים, ולאסוף חמרים חמרים יצבור ולא ידע מי אספם, כי יראה כי שבתה הארץ שבת לה', ויד הכל שווה בארץ אשר עיני ה' בה תמיד, והוא הרומז על עולם שכולו טוב, אשר שם ינוחו כל יגיעי כח מעבודתם להוציא לחם מן הארץ, עשיר ורש נפגשו, קטון וגדול שם הוא, ועבד חופשי מאדוניו, ויהי שנת שביעית שנת רצון לה'..."

היוצא מדבריו הנ"ל, דשביתה הארץ היא להשריש בלב האדם את תכליתו בעולם ואת תוכנו הרוחני, שידע שמטרת החיים בעולם הזה היא העולם הבא, ושלא יהיה דבוק וקשור עם הקניינים הגשמיים אלא עם תוכנו הרוחני, וזה רומז לעולם שכולו טוב שבו כולם שווים, ואין שום ערך לממון ושאר ענייני החומר.

יד כולם שוה בשביעית כשבת

ובאמת הביטוי הנפלא של השרשת האמונה והבטחון בה' בשנת השמיטה, הוא בשווה לאשר אנו פועלים בשבת בראשית, שבשבת קודש אנו מוצאים את הציווי, "למען ינוח שורך וחמורך ועבדך ואמתך" היינו שכולם שוים במנוחתה, וכך גם העניים והעשירים שוים בשנת השמיטה, כלשון הכלי יקר - "לא יהא לך יתרון עליהם".

ואם לא ישמור את מצות השמיטה הרי נאמר בסמוך לה, "וכי ימוך אחיך", היינו שסופו לבוא לידי עוני, וזהו ענין "כל זמן שהחיה אוכלת בשדה", שבזכות הצדקה יהא לבהמה בבית, אבל אם ימנע מלתת לחיה לאכול ויחזיק עצמו כבעלים, תכלה פרוטה מן הכיס!

וכמו שכתב עוד הכלי יקר, "כי בזאת תדע שאין נכון שתגזור ותפריש את בני האדם מהם, אלא יד כולם יהיה שוה בה למען תדע כי לה' הארץ, ובידו לגזור וליתנה למי שירצה, ואכלו אביוני עמך - משולחן גבוה".

ובלשון רש"י (ויקרא כה, ו), "...אע"פ שאסרתם עליך, לא באכילה ולא בהנאה אסרתם, אלא שלא תנהג בהם כבעל הבית, אלא הכל יהיו שוים בה אתה ושכירך ותושבך".

ובספר מנחה בלולה כתב ממש כדברים אלו וז"ל, "בשנה השביעית כולם שוים לטובה, וגם בני אדם שאין להם שדות וכרמים שמחים בשנה זו, ושוים הם לעשירים, וכמו שכתב בשבת ויום השביעי שבת... למען ינוח עבדך ואמתך כמוך, כן בשבת השנים... כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי".

ובס' צרור המור (פרשת בהר) כתב, "...ולפי הנגלה הוא שורש כל התורה כולה, ויסוד העולם כולו, כי העולם אי אפשר להתקיים אלא עניים עם עשירים, ובענין השמיטה והיובל רצה השי"ת שיהיו שוים עניים ועשירים, דכתיב לך ולעבדך, וכתוב ואכלו אביוני עמך, וידוע כי העני כל ימיו מכאובים ובכל עת עיניו נשואות לשמים וחייו תלויים לו מנגד, והעשיר כל ימיו בשמחה וטוב לב, בענין שבעשרו ורוחב לבבו שוכח העני, ואינו יודע מכאוביו. ולכן רצתה התורה להביא שנת השמיטה, שאפי' העשיר נושא עיניו לשמים ואומר מה אוכל ומה אשתה, כדי שידע

ויזכור צער העני שכל ימיו ושנותיו בצער ודאגה, וכשהעשיר יראה עצמו בעושרו יזכור הימים שעברו עליו מהשמיטה והיובל ויאמר - אני בשני שנים של שמיטה ויובל לא הייתי יודע מה לעשות לאנשי ביתי, והייתי אומר מה אוכל ומה אשתה, ומה יעשה העני שכל ימיו מכאובים ולא ראה ברכה, ועיניו נשואות לשמים ולבריות, כי עולליו שאלו לחם ופורש אין להם, בענין שבזה יזכור העני, וירחם עליו..."

דברי האוה"ח בחידוש הבריאה כל שבת

האוה"ח הק' בענין שבת בראשית (שמות כ, יא) כתב, "... כי ששת ימים עשה ה'.. פי' לא עשה בתכונת בריאתם שיעמדו אלא ששת ימים, ומעתה יצטרך ה' לחדש הבריאה בכל יום ראשון, ובאמצעות נפש העולם שהוא השבת שברא ה', נח מהתמדת המלאכה, וכאמרם ז"ל שהיה העולם רופף ורועד וברא שבת עמד במקומו, והוא אמרו וינח ביום השביעי, ויום זה מעמיד העולם עוד ששת ימים, ובכל יום שישי לערב שכלתה תכונת העולם יבוא שבת ויקיים העולם עוד ששת ימים אחרים, וכן על זה הדרך..." והנה דברי האוה"ח נאמרו לגבי שבת בראשית, אך מבאר ה"נתיבות שלום" (פר' בהר עמ' קכ"ח) שכן הוא בשנת השמיטה, שאם כלל ישראל מקיימים את מצוות שנת השמיטה כראוי הקב"ה נותן להם את הארץ לשש שנים נוספות, ובמידה ולא הם מתחייבים גלות.

דברי החינוך שמצוות שבת ושביעית מטרתם להזכירנו חידוש העולם

בספר החינוך (מצוה פד) בשרשי המצוה כתב, "לקבוע בלבנו ולצייר ציור חזק במחשבתנו ענין חידוש העולם". וכן הובא

בכלי יקר בשם העקידה ובשם מהרי"א. והם מבארים שזו הכוונה שבת לה', כמו ששבת בראשית מטרתה היא לזכור את חידוש העולם, כך מצות השביעית.

ובספר החינוך הרחיב "... כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, וביום השביעי שלא ברא דבר הכתיב מנוחה על עצמו, ולמען הסר ולעקור ולשרש מרעיונותיו דבר הקדמות, אשר יאמינו הכופרים בתורה, ובו יהרסו כל פינותיה ויפרצו חומותיה, באה חובה עלינו להוציא כל זמננו יום ויום ושנה שנה על דבר זה, למנות שש שנים ולשבות בשביעית, ובכך לא תפרד לעולם הענין מבין עיניו תמיד, והוא כענין שאנו מונים ימי השבוע בששת ימי עבודה ויום מנוחה.

ולכן צוה ב"ה להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביתה בה, כדי שיזכור האדם, כי הארץ שמוציאה אלו הפירות בכל שנה ושנה לא בכוחה וסגולתה תוציא אותם, כי יש אדון עליה ועל אדוניה, וכשהוא חפץ הוא מצוה אליו להפקירם".

למדנו א"כ, שכל זה מונח ב"ושבתה הארץ שבת לה'", היינו להורות שהשביתה מעבודת הארץ הינה לזכרון חידוש העולם כמו השביתה בשבת!

ובכלי יקר הקשה, כיון שכבר יש לנו את השבת מדוע צריכים גם את השמיטה שהיא רק אחת לשבע שנים, והרי השבת עצמה מזכירה את חידוש העולם.

ויש ליישב לפי המבואר לעיל במאמר זה, שיש כמה בחינות וחלקים, שבחלק של הימים השבת היא המקיימת אותם, ואח"כ יש את הקרקע שנעבדת כל השנים, ובה מתייחדת עוד תקופה שמעידה על חידוש העולם, וכמאמר חז"ל "... אני אמרתי להם

שיהיו זורעים שש ומשמיטים לי אחת בשביל שידעו שהארץ שלי... (תורת כהנים פ' כ"ז פ' בחוקותי).

ועל פי זה יש לבאר את דברי חז"ל במכילתא (משפטים כג, יב), "נאמר כאן שבת בראשית לענין שביעית שלא תסתרס שבת בראשית ממקומה". ומבאר רש"י, "שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה שבת, ולא תנהג בה שבת בראשית".

מבואר שהתורה הסמיכה את שבת בראשית לשביעית להוציא מידי טעות שהיינו יכולים לסבור שלא יצטרכו לשמור שבת כלל בכל שנת השמיטה, וזה פלא מדוע שנעלה על דעתנו שלא לשמור שבת בשנת השמיטה. ומבואר מזה, שמכיון שאנו שובתים ממלאכות הקרקע ועי"ז יש לנו כבר ציור בחידוש העולם, היה באמת מקום להעלות על דעתנו שאין צורך בשביתה ממלאכה ביום השבת, וזהו שחידשה התורה ששתי שבתות ניתנו לנו - שבת קודש בימים, ושמיטה בשנים! וכן ביאר המלבי"ם שם.

ולשון המשך חכמה בתחילת פ' בהר ע"פ הירושלמי, "לכן אמר הכתוב שלא תדמו שהארץ שלכם לזרעה ולזמור ואח"כ המצוה עליכם להשמיט שנה אחת... לא כן, רק תיכף כי תבואו תדעו שתשבות הארץ שבת לה', מתחילה אינה קנויה לכם על שנה שביעית, והיא לכם רק על שש שנים, וחייב השנה השביעית בא מתחילת ביאתכם בראשית השש שנים... משום ששמיטה מורה על חידוש העולם, כי לי הארץ כמו שבת...".

שמירת השמיטה – תיקון על קלקול באמונה

וכתב הסטייפלער בחיי עולם (ח"ב פ"ח), "ובודאי שמירת

שמיטת הארץ לכל דיניהם כהלכתן, הוא תיקון נורא ועצום על קלקול האמונה רח"ל, אשרי אנוש יעשה זאת, לקיים מצות השמיטה ככל משפטה וחוקותיה".

שמיטה – בגן עדן

ובשעתא דישראל נטרין שתא דשמיטה כדקא יאות, נשמתהון דצדיקא משתעשען בגינתא דעדן, ואתהדרו חדתין, ועלייהו איתמר (ישעיהו מ, לא), "וקווי ה' יחליפו כח", ותו, הקב"ה כולהו נשמתין טביל להון בנהרא דחמשין דבגינתא דעדן דלעילא, ואיתקרי נהר דינור, וברזא דשמיטה ויובל קיבל הקב"ה צלותיה דשרה רבקה רחל ולאה וזלפה ובלהה וכו'.

[ובשעה שישראל שומרים שנת השמיטה כראוי, נשמות הצדיקים משתעשעות בגן עדן, וחוזרות חדשות, ועליהם נאמר "וקווי ה' יחליפו כח", ועוד, הקב"ה - מטביל את כל הנשמות בנהר החמישים שבגן עדן שלמעלה, ונקרא "נהר דינור", ובסוד היובל והשמיטה קיבל הקב"ה תפילתן של שרה רבקה רחל ולאה בלהה וזלפה וכו']. (ילקוט הראובני פר' בהר בשם האידרא)

שש שנים – שש תיבות

"שש שנים תזרע" סופי תבות "שמע", ובפסוק שמע ישראל שש תיבות, לומר לך כל הזרע שש שנים ונח בשביעי, מעיד ביחודו של הקב"ה שהוא יחיד וברא כל העולם בשש ימים, וכל המחלל שמיטה כאילו כופר ביחודו של עולם. (מושב זקנים מבעלי התוספות פרשת בהר כה ג)

האדמו"ר והגנן

מובא בס' שלשת הרועים על האדמו"ר ר"א מבעלז זצ"ל אחרי שעבר את התופת בשואה, והוא הגיע לא"י קצת לפני השמיטה תש"ה, ביקש שיזמינו לביתו גנן שינכש ויעדור את חצר הבית ויכין בה גינת נוי, והיה לפלא, ובין החסידים רבו הניחושים על מטרת הרבי, וכשהודיעו לרבי שהגנן גמר את עבודתו, ביקש שהגנן ימשיך לטפל ולטפח את הגינה כמקובל, עברה תקופה והגיעו ימי אלול תש"ד, חרדת התשובה הקיפה את כל הבאים לבית הרבי בער"ה.

בשעה שהמונים צבאו על פתח החדר וציפו לברכה קרא הרבי למשמשו, וציוה להודיע לגנן שזהו יום עבודתו האחרון, ואין צורך שימשיך בעבודתו, עתה היה מובן מעשה הרבי כי הרי בא' בתשרי ר"ה לשמיטין.

מאמר ג'

וצויתי את ברכתי – הברכה שבשביעית

ועשיתם את חקתי ואת משפטי תשמרו ועשיתם אתם,
וישבתם על הארץ לבטח: ונתנה הארץ פריה, ואכלתם
לשבע וישבתם לבטח עליה:

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית, הן לא נזרע ולא
נאסף את תבואתנו: וצויתי את ברכתי לכם בשנה השישית,
ועשית את התבואה לשלש השנים: (ויקרא כה יח-כא)

הנה התורה מבטיחה לשומרי השביעית ברכה מיוחדת,
שבשנה השישית תתברך ותתרבה התבואה, ובזמן שהיובל נוהג
אף מועילה ברכה זו לשלש שנים, השנה השישית השביעית
והשנה שלאחריה - היובל.

והעירו המפרשים על מה שנאמר בפסוק, "וכי תאמרו מה
נאכל - וצויתי את ברכתי", מה יהא באופן שלא נשאל מה
נאכל, וכי הברכה באה רק בגלל ששואלים, הלא לכאורה אם
לא היו שואלים היה מן הראוי שיזכו לדרגה יותר גבוהה של
הארת פני ה'.

דבריו הנפלאים של הספורנו במהות ברכה זו

והנה, בבירור ענין זה, זכינו לאורו של אחד הראשונים רבינו
עובדיה ספורנו בביאורו על התורה, ונביא את לשונו.

"ואכלתם לשובע" - שיהיו הפירות רבי המזון בענין שהיה בעומר שהיה מספיק לגדול כמו לקטן, כאמרם "אוכל קמעא ומתברך במעיו" (תורת כהנים כו, ד), ויספיקו פירות השישית גם לשביעית. **וישבתם לבטח עליה** - ולא תשא חרפת רעב בגויים שלא תצטרכו ללכת בארצותם לקנות התבואה. **וכי תאמרו מה נאכל** - וכאשר יסופק זה אצלכם, ולא תבטחו שיהיה מעט מספיק באיכותו. **ועשת את התבואה** - באופן שתשבע העין מראות ותראו שיספיק הכמות", עד כאן העתקת דבריו הנפלאים.

מבואר בדבריו הקדושים, שבברכה המובטחת לשומרי שביעית יש דרגות שונות והאדם זוכה לברכה כפי דרגתו. כך שמי שבוטח בקב"ה ובציווי התורה לשבות בשנה השביעית, ואינו דואג כלל מה יאכל, ומחמת כן אינו שואל שום שאלות, יזכה לדרגה הגבוהה של הברכה המוגדרת ב"ואכלתם לשובע", שברכה זו היא באיכות התבואה - "אוכל קמעא ומתברך במעיו", כפי שנאמר בברכות שבפ' בחוקותי לעמלי התורה, וכמבואר בתורת כהנים על הפסוק "ואכלתם לחמכם לשובע" (דברים כו, ה) - "אין צריך לומר שיהא אדם אוכל הרבה ושבע [דאין זו ברכה (הח"ה)], אלא אוכל קמעא והוא מתברך במעיו, כענין שנא' ועבדתם את ה' אלוהיכם ובירך את לחמך ואת מימך".

ומבאר הספורנו (וכן כתב המלבי"ם כאן בארוכה) שאדם זה שמחמת גודל בטחונו זוכה לברכה באיכות, מרויח גם שאין לו צורך לטכס עצות איך לאחסן את התבואה הרבה, וגם לא יצטרך לדאוג שמא תתקלקל, או שיבואו אויבים ויגזלו אותה ממנו, וזוהי הדרגה הגבוהה של הברכה לצדיקים גמורים שלא שואלים כלל - "אוכל קמעא ומתברך במעיו".

וכאמור דרגה זו מובטחת לעמלי התורה בפ' בחוקותי, וזו היתה דרגתם של אוכלי המן, לחם אבירים שנבלע באיברים, כאשר כמות קטנה ממנו מכילה איכות גדולה.

אמנם גם הדרגה הפחותה מזו מזכה את האדם בברכה, וזהו כאשר שואל האדם "מה נאכל בשנה השביעית". בגמ' מוזכרת שאלה כעין זו כלפי מי שיש לו מה לאכול היום ואומר מה אוכל למחר שהרי הוא מקטני אמנה, ולמדים אנו מזה שזוהי דרגה פחותה של אמונה ובטחון.

עכ"פ האדם שנמצא בדרגה זו זוכה לברכה המובטחת המפורסמת, "וציויתי את ברכתי לכם בשנה השישית ועשת את התבואה לשלש השנים", וכפי שמבאר הספורנו, "שתשבע עין מראות, ותראו שיספיק הכמות", ובזה יתברך מאת ה' שהעשיה והעמל של השנה השישית יניבו פירות הרבה מעבר לטבע, ותהיה לו תבואה לשלושת השנים.

ב' אופנים בברכה שבנמות

רבי אליהו לופיאן זצ"ל בלב אליהו על פ' בהר, מרחיב לתאר את שני סוגי הברכה, שמחד, אותם אלו שבטחו בדרגה הגבוהה, אופן הברכה שקיבלו הועיל להם שלא הוצרכו לעמל רב הנדרש בקצירת ואחסון תבואה רבה, וממילא יכלו לעסוק בתורה כראוי, כי התבואה התברכה רק באיכות מרובה, ומאידך, האחרים ששאלו הוצרכו לקצור את התבואה המרובה בעמל רב ולבטל מעיסוקם בתורה, וברכת התבואה נהייתה באופן היותר קרוב לדרך הטבע, אף שכמובן גם זה נחשב נס במידה מסוימת.

ומבאר זאת ע"פ דברי המדרש על הפסוק, "ה' צלך על יד

ימיןך", מה הצל הזה כשאתה מראה לו אצבע הוא מראה לך אצבע כנגדך, ב' אצבעות - אף הוא מראה לך ב' אצבעות, היינו שלפי מידת הבטחון כך היא הנהגת השי"ת עם ברואיו. וכך גם כאן אופן השפעת הברכה הוא לפי הכלי קיבול שהכין האדם באמונתו ובבטחונו.

אמנם באלשיך הק' וכן באור החיים הק' מבואר, שאף שלשואלים תהיה ברכה בכמות [בשונה מאלו שלא ישאלו שיהיה להם ברכה באיכות], מכל מקום לא יצטרכו לטרוח באיסוף התבואה, אלא יהיה ריבוי בכמות באופן נס, וכפי שהיה אצל אשת עובדיה שנתרבה השמן (מלכים ב,ד), ואצל האשה הצרפית שנתרבה הקמח (מלכים א, יז).

הברכה לפי דרגת הבטחון

וכתב האלשיך עוד בהמשך דבריו, שברכה זו תלויה בדיוק לפי דרגת הבטחון שבה יהיו שומרי השביעית, ואפילו כשלא שואלים יתכן בזה דרגות שונות, וזה לשונו שם: "ומפני שלא בכל שמיטה היתה הברכה בשוה, לזה אמר וצויתי את ברכתי לכם - לפי מעשיכם, לפי רוב מה שתעשו את חוקותי".

העולה מכל הנ"ל, שככל שיתחזקו שומרי שביעית בבטחון בהקב"ה וישליכו את יהבם אל ה', כך תגדל ותתרבה הברכה מאת הבורא יתברך, כל אחד לפי דרגתו.

ואכן, בכל שנות השמיטה, זוכים לראות ניסים גדולים בקיום ברכת התורה וצויתי את ברכתי, כאשר גיבורי הכח זוכים לקדש שם שמים בשמירת השביעית כהלכתה, והקב"ה מראה להם פנים שוחקות בברכה באיכות ובכמות כמובטח בתורה הקדושה.

דברי הכלי יקר התואמים להאמור לעיל

וכפי כל האמור לעיל על ב' מיני הברכה שישנם בשנה השישית, כתב הכלי יקר בדעת הרמב"ן, שהנה על הפסוק וכי תאמרו מה נאכל פירש הרמב"ן, שבשנה השביעית יאמרו מה נאכל בשמינית, וכך פירושו של הפסוק, וכי תאמרו בשנה השביעית מה נאכל בשנה השמינית - וצויתי את ברכתך, ושואל הכלי יקר שאלה מתבקשת, והרי הברכה כבר היתה בשישית, ולמה יאמרו מה נאכל, הרי רואים הם את הברכה.

ומבאר הכלי יקר, שהברכה של "וצויתי את ברכתך" אינה נראית לעין, אלא ענינה כלשון הפסוק ואכלתם לחמכם לשובע - אוכל קמעא ומתברך במעיו, ולכן אין האדם רואה אותה, ובכל זאת עליו לבטוח בה' שיש ברכה גם כשאינה נראית לעין.

[מעיר הגר"ח שמואלביץ זצ"ל (שיחות מוסר תשל"א, כ) שרואים מכאן איזו דרגה גבוהה של בטחון נדרשת מהיהודי, עד כדי שאם לא עומד בה יש גלות, שאף שרואה שיש כמות תבואה כבכל שנה, צריך הוא לבטוח שהיא תספיק לו לשלש שנים!].

קיום מופלא של חברה במעשה שהיה

ויש בנותן טעם להביא כאן את הכתוב בספר חוט שני (עמוד תס"ז), שסיפר מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל, על אחד מבני הישוב יצהר שקיבל על עצמו בשנה השישית להפקיר את כרמו בכל שנת השמיטה ולעשות ככל אשר יורוהו בית הדין, ולאחר זאת סיפר גיבור הכח שכרמו הניבה בשנה זו פי שלש מהיבול שבכל שנה, ובכך זכה לראות את הברכה המובטחת לשומרי השביעית.

ומלבד זה הוסיף שם וז"ל, "וזאת ועוד... היתה איכות

היין ייחודית ביותר, והוסיף עוד שעושים תחרות על היינות היוקרתיים, והתחרו בשנה זו 257 יינות מהטובים והמשובחים בארץ, ויין זה גם השתתף בתחרות, וזכה ב-3 מדליות, שתי מדליות זהב ומדליית כסף". ויעו"ש עוד בתיאור הגר"נ קרליץ זצ"ל על הנפלאות שזוכים להם שומרי השביעית גם בדורנו.

מהות הברכה וסמיכה עליה

ברכה זו של השנה הששית, היא מאוצרות מיוחדים שיפתחו, כמבואר בתרגום יונתן שכתוב שם: "ואפקיד ית ברכתי לכון מן אוצרי טבין דבשמי שכינתי בשתא שתיתתא וכו'" והיינו שהקב"ה יצווה על האוצרות שיפתחו.

ובעקידה (עקידת יצחק שער ס"ט) כתב דהוא על דרך "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר" (מלאכי ג, י), שיש אוצרות ברכה של נס בתוך הטבע, וזוהי ההנהגה עם עובדי ה', וכדוגמת הברכה שהיתה במן שלא היו בו גבולות של טבע, והכל בריבוי בלתי טבעי, ואלו הם אוצרות שמים שנפתחים לשומרי שביעית.

ועוד מבואר שם, שזה נסיון נפלא שמותר לנסות בו את הקב"ה כמו "ובחנוני נא בזאת", כיון שמובטחים אנו לניסים שלא כדרך הטבע. וכן כתב הכלי יקר שמותר לסמוך על הנס בשמיטה כמו שמצינו שסומכים על הנס ביום שישי בזמן שהמן ירד, כיון שזו הברכה וההבטחה שיהיו ניסים.

דרכו של חגר"י לוינשטיין זצ"ל בשאלת מה נאכל

רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל משגיח ישיבת פוניבז' עמד גם הוא על השאלה, וכי השאלה מה נאכל היא המביאה את

הברכה, ואילו אם לא ישאלו לא תהא ברכה, הרי להיפך אם תהיה ברכה לא ישאלו, ומדוע תלתה התורה את זה בזה.

ומבאר יסוד באמונה - שהשאלה אינה באה בהכרח ממקום של פקפוק או דאגה, שהרי ודאי "אין אדם שומע לי ומפסיד" ועל כן הברכה מובטחת ואין מקום כלל לשאלה, אלא שהאדם יכול להעביר את חייו בלא התבוננות, ויתרחשו לו ניסים ונפלאות והוא אפילו לא ירגיש בהם, בין ניסים נסתרים ובין ניסים יותר גלויים, ולכן אומרת התורה תשאל! תתבונן! אתה קם בבוקר - מי נתן לך את החיים, את הנשמה, את האוכל ואת השתיה - מה נאכל? ואז תענה לעצמך את התשובה האמיתית שהיא אמונה בחוש בבורא עולם!

נמצא לפ"ז בפשוטו שביאור הדברים שונה מהמובא לעיל, שאדרבה שאלה זו נצרכת מאד בכדי להבחין ב"וצויתי את ברכתי", והתורה חפצה שהאדם ישאל "מה נאכל" ואז יראה שיש ברכה מיוחדת לשומרי שביעית.

אך באמת נראה, שדברים אלו אינם סותרים את דבריו של הספורנו, אלא הינם משלימים ונותנים נופך לנאמר.

דהיינו, שאם האדם נמצא בדרגה של אמונה תמימה, שכשהוא קם בבוקר הוא מודה מעומק לבו באמירת מודה אני ואלוקי נשמה על חייו ועל הנשמה שניתנה בקרבו, ואח"כ מברך בהתרגשות מלביש ערומים על כך שיש לו בגד ללבוש, וכך היא הרגשתו בברכות הנהנין על כל פרט ופרט, הנה העולם אינו שלי ובכל זאת יש לי לחם לאכול, אדם כזה אינו נזקק לשאלת מה יאכל בדרגתו, ואוכל קימעא ומתברך במעיו.

אבל מי שעדיין אינו עומד בדרגה זו, נזקק הוא לשאלה

ותשובה כדי להשריש את אמונתו בחוש - 'וכי תאמרו', ואז תבוא התשובה וצויתי את ברכתי, ויחיה וירגיש זאת.

יסודו של ח"ח בג' הנהגות שישנם בבריא

החפץ חיים מביא שיש ג' הנהגות של הקב"ה בבריא. נס, טבע, ודבר ממוצע - ברכה! וז"ל "שנס נקרא דבר חדש ממש, והנהגה זו איננה חדש ממש, רק שנשלח ברכה במעשה ידיו ומתרבה הדבר מאד מאד" (נפוצות ישראל פ"ח).

היינו שנס גלוי ענינו יציאה מדרך הטבע לגמרי, כדוגמת יציאת מצרים וכדו', ויש הנהגה של טבע כדוגמת היות השי"ת מוציא לחם מן הארץ ומצמיח חציר לבהמה.

ההנהגה הטבעית היא ההנהגה התמידית ביחס לכל העולם, והנהגה ניסית הינה ליחידי סגולה בזמנים מיוחדים, וההנהגה הממוצעת של ברכה, זוכים לה עם ישראל כשמקבלים עליהם את דרך התורה והמצוות, ולאמיתו של דבר גם זה הוא בכלל נס אבל זה מוסתר בתוך הטבע, כריבוי יוצא מדרך הכלל וכיו"ב.

וכותב החפץ חיים, שאחד מן המקומות שהתורה הזכירה בו ענין של ברכה, זו ברכה זאת של וצויתי את ברכתי בשנת השמיטה, וכמו שאזע"ה קיבל את המידה של "והיה ברכה" בגלל שנתנסה בעשרה נסיונות, בהם קיבל על עצמו עול מלכות שמים להיות עבד ה', ומחמת כן זכה לכח הברכה, כך גם כלל ישראל כשמקבלים על עצמם לקיים את מצוות התורה ולהיות בגדר גיבורי כח עושי דברו, מקבלים הם את הברכה.

ובפרט כשמתחזק האדם במידת הבטחון מקבל הוא את כח הברכה, כפי שמבואר בפסוק "ברוך הגבר אשר יבטח בה".

מדבריו מבואר, שכאשר האדם מקבל על עצמו לשמור שמיטה, משפיע הוא על עצמו את הברכה המיוחדת של גיבורי הכח שומרי שביעית - וצויתי את ברכתי.

דבריו הנפלאים של הרה"ק ר' זושא מאניפולי זי"ע

וכאן המקום להביא את שכתב בספר נועם אלימלך (פ' בהר) בשם אחיו ר' זושא מאניפולי, וכן הובא בשמו בהרבה ספרי חסידות, שתמה מדוע התורה משנה מדרכה וכתבה כאן באופן של שאלה, "וכי תאמרו מה נאכל", והלא בדרך כלל התורה כותבת ייתור מסוים וכדו' על מנת ליישב שאלה כזו או אחרת, ואינה מפרשת את השאלה.

ויישוב, שבעצם ישנם צינורות שפע דרכם זורם שפע לכל אחד ואחד כפי הצטרכותו, אך כשהאדם מתרפה בביטחון ושואל מה נאכל, מפסיד הוא את השפע הטבעי, ונצרך הוא להבטחה של וציויתי את ברכתי. ומובא שהחידושי הרי"ם התבטא שזה נאמר ללא ספק ברוח הקודש.

ודברי ר' זושא הובאו גם בשפת אמת פ' בהר, ומקדים השפ"א, שהקב"ה קבע בבריאה שתעשה רצון קונה, וכאשר עם ישראל שומרים תורה ומצוות, באופן טבעי הבריאה נותנת את ברכת ה', וכפי שאמר ר' חנינא בן דוסא לבתו, "מי שאמר לשמן שידלק יאמר לחומץ וידלק".

וייסד השפ"א בדומה לדברי הח"ח המובאים לעיל, שישנם ג' מהלכים, נס, טבע, וברכה. ואילו לא היו שואלים, מאן דיהיב חיי יהיב מזוני, וגם אם היו נצרכים בשביל זה לנס היו זכאים לו, אבל כיון ששאלו ואינם ראויים לנס, צריכים

להגיע לגדר אחר של ברכה לשומרי השביעית, וברכה היא קצת טבע.

החוסך מפיתו לצורך השנה השביעית מראה שאינו מאמין בהבטחת ה'

ובספרו של המשגיח הגר"ד שטיינהוז "מצור דבש" עה"ת (פ' בהר) כתב נקודה נוספת בענין, דהנה בפסוק נאמר ואכלתם לשובע, דהיינו שכל שש השנים צריך לאכול לשובע, ואז ניכרת מזה מידת בטחונו בה', כי מי ששומר מעט מכל שנה בשביל שיהיה לו מה לאכול בשמיטה, מראה הוא בעצמו שאינו בוטח, ולא תהיה לו ברכה, כיון שהקב"ה לא יעשה נס בחינם, וכשסוגר דלתו בפני הנהגה ניסית, ורוצה דוקא את דרך הטבע, באמת לא יהיה לו נס.

אבל מי שמקבל על עצמו לשמור שמיטה בלי לערב דאגות פרנסה מרויח הוא בכפליים, גם אינו מוקף בטירדות הדאגה, וגם מרויח הוא שפע ניסי. זאת כאשר האדם שאינו בוטח מרגיש - "טוב שקמצתי כל שנה בשביל השמיטה, כך שיש לי מה לאכול", ובאמת הוא עצמו סגר בפניו את דלת ההצלחה, ואת קבלת ההנהגה הניסית המבורכת.

כי היא מקור הברכה

עוד זאת יש לזכור, כי הברכה שבשביעית אינה רק לשנת השביעית עצמה, אלא ממנה מתברכים כל השנים.

וכמו שכתב בעל ההפלאה בספרו פנים יפות על התורה פ' בהר (עה"פ כי תבואו אל הארץ) וז"ל: "...כמ"ש בשבת בראשית בזוהר

(פר' יתרו פח.) בפסוק ויברך אלקים את יום השביעי, כיון דלא נחית ביה מזונא מה ברכתיה אשתכח ביה, אלא הכי תני, כל ברכאין ביום השביעי תליא, ומההוא יומא מתברכין כל שיתא יומין...", שכל השבוע מקבל את השפע מיום השבת שלאחריו!

וממשיך, "כמו כן בשמיטה הנקראת שבת, ממנה בא השפע לשש שנים שלפניה... כי תצליח מעשיך בשביל שביתת שנה השביעית, וכמו שצריך לזכור לקדש יום השבת מיום ראשון, כן היה המצוה שיקבלו עליהם שביתת השמיטה מתחילת ביאתם לארץ, והיינו דכתיב בתר הכי והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, שבזכות שנת השמיטה יהיה הברכה כל ימות השבוע".

קבלת השמיטה לחקלאים ולכל ישראל

בספר "החזון איש בדורותיו" מסופר על השתדלות החזון איש שהחקלאים יקבלו על עצמם עוד לפני שנת השמיטה לשמור את דיני השמיטה במילואם, ואז תחול עליהם הברכה של "וצוית את ברכתי".

ובעקבות השתדלותו זו, אכן קמו אנשים גיבורי כח בהחלטה חזקה ואמיצה לקבל על עצמם לקדש את שנת השבע, וקיבלו על עצמם לשבת וללמוד ולהתקדש ולהיטהר בשנה זו בשביתה ממלאכה ועסק התורה - שנת מנוחה וקדושה!

והנה, כל ישראל - שברובם אינם חקלאים - אין להם את הנסיון של "גיבורי כח" - "מלאכים", אבל מצטרפים הם לאותה רוח של קדושה באותה "קבלת שבת", ובאותה החלטה שאנו מקבלים על עצמנו את כל פרטי הדינים של קדושת שביעית ושל איסור ספיחין, ובכך אנו מצטרפים

ל"מקדשי שביעית", כאשר עי"ז נספוג את אותה רוח קדושה השורה על הארץ לתוך תוכנו, ונתקדש בקדושה זו בכל חיינו, או אז, נזכה לברכות המובטחות לעם מקדשי שביעי.

מכתב

מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א

המסייע לחקלאים בכלל הברכה

הננו פונים לאחינו החקלאים בעלי ומעבדי הקרקעות בארץ ישראל שיקבלו על עצמם לשמור שביעית כהלכתה בלי שום היתרים, ובזכות קבלה זו יתברכו בשנה הבאה, שנת השישית, בברכת התורה וציויתי את ברכתי ביבול ובגידולים כפול ומכופל מכל השנים וגם תתברכו בבני חיי מזוני וכל טוב, וכן כל העוזרים והמסייעים שירבה שביתת הארץ בגופם או בממונם והמשתדלים שהחקלאים לא יעבדו בשדות בשביעית, והמסייעים להחקלאים בממונם כדי שיוכלו להשבית את הארץ, כולם בכלל וציויתי את ברכתי ויתברכו בבני חיי מזוני וכל טוב.

ובזכות שמירת שנת השביעית כהלכתה ללא שום היתרים נזכה לראות בשמחת ירושלים וישראל.

(ערב השנה השישית תשע"ג)

מאמר ד'

מעלת לימוד התורה בשנה זו

מעלת גיבורי הכח

"גיבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו, במה הכתוב מדבר, אמר רבי יצחק בשומרי שביעית הכתוב מדבר, בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום אחד, לשבת אחת, לחודש אחד, שמא לשאר ימות השנה? ודין, חמי חקליה ברייה, כרמיה ברייה [וזה, רואה שדהו בורה, כרמו בורה], ויהיב ארנונא ושתיק [ונותן מס למלך ושותק], יש לך גיבורי כח יותר מזה?" (מדרש רבה ויקרא פ"א).

וזה לשון מדרש הגדול: "וכי יש לך כח גדול מכוחם של אלו? שרואים שדותיהם כשהם מלאים זרעים וכרמיהם כשהם מלאים ענבים, ובני אדם ובהמות וחיות נכנסים לתוכם ואוכלים אותם ואינם גוערין בהם - יש לך גיבורים מאלו? ועליהם נאמר - "טוב ארך אפים מגיבור ומושל ברוחו מלוכד עיר".

שומרי שביעית מוגדרים "גיבורי כח", ואכן זו גבורה עילאית, במשך שנה שליומה להפקיר את מקור פרנסתם ולשבות ממלאכה תוך בטחון מוחלט בבורא עולם.

גיבורי הכח בשביתתם, אף מכריזים קבל עם ועדה - לה' הארץ ומלוואה! ארץ הקודש - אשר עיני ה' אלוֹקֶיךָ בה - אין בה טבע כלל, ומקור פרנסתם אינו מן האדמה אלא רק בדבר

ה', ובכך זוכים הם לקדושה יתירה, כדברי האלשיך בפ' בהר - "שבארץ הקדושה תחול בה רוח קדושה בשנה השביעית, כידוע ליודעי חן".

מתכלית השמיטה – רוממות והתעלות רוחנית

אך זאת עלינו לדעת, כי אחד הטעמים למצות שמיטה עם כל הגבורה הנלווית אליה, הוא כדי לרומם את האדם, שלא יהא קשור לארציות ולחומריות, להיות רוחני יותר, וכדברי ר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל ב"אורים ותומים" (סי' סז): "שעל ידה ידע האיש הישראלי אשר ימינו כצל על הארץ... וידע כי לא שלימות אנושי לעסוק בקיבוץ הקניינים ולאסוף חמרים חמרים, יצבור ולא ידע מי אוספם", ומאותה הרגשה של שנה זו מושפעים שומרי השביעית גיבורי הכח לכל השנים כולם, להתרומם מהגשמיות לדרגות גבוהות יותר.

יסוד לדברים נמצא בדברי הספורנו בפר' בהר (ויקרא כה, ד) וז"ל: "שבת לה" - שגם עובדי אדמה, כאשר ישבתו בשנה ההיא, יתעוררו לדרוש את ה' באופן מה", וכוונתו באמרו "לדרוש את ה'" היא לכאורה בין בהתאמצות בעבודת ה' ובין על ידי עסק התורה, כמבואר בספורנו עצמו על "שבת בראשית" שכתב שם וז"ל (שמות כ י): "שבת לה' אלקיך - כולו לה', כלומר ללמוד וללמד לשמור ולעשות וכו'".

הדמיון לשבת בראשית מפורש בספורנו קודם לכן וז"ל (כה, ב): "שבת לה' - שתהיה כל השנה הבטלה מעבודת האדמה מוכנת לעבודתו, כמו שכיון בשבת בראשית באמרו שבת לה' אלקיך", ורואים שיש דמיון בין לימוד התורה שבשבת בראשית ללימוד התורה שבשבת הארץ.

הרב מפוניבז' זצ"ל באחת מדרשותיו (וכפי שהובא לעיל במאמר א'), היטיב להגדיר את הנעשה בשנה זו: "...אך ארץ ישראל - היא בכל מהותה מציאות של קדושה, לא אדמה סתם, האויר שלה הינו באמת "חיי נשמות" אע"פ שחדלנו להרגישו, אבל בכל ששת שנות המעשה הרי היא עטופה ערפילים, חיי החולין מעיבים את עינינו ואיננו רואים את אבניה, טרשיה וסלעיה, כספירים ויהלומים כפי שהם במציאות הרוחנית".

אומר לנו הרב מפוניבז' - בשנת השמיטה קונים ראייה חדשה, משקפיים אחרות - לראות את האדמה בגוון רוחני, בגוון אמיתי, ולכן באותה שנה בני האדם העוסקים בכל השנים בעבודת אדמה, מתרוממים לסוג בני אדם מרוממים יותר.

מעלת לימוד התורה בשביעית

והוסיף בס' משנת יוסף (בפתיחתא דאגדתא) בענין המעלה המיוחדת של לימוד התורה ע"י גיבורי הכח השובתים בשביעית ממלאכתם ע"פ מה דאיתא בספה"ק, שתלמיד חכם נחשב במשך כל השבוע בבחינת שבת, ובשבת קודש נחשב בגדר "שבת שבתון", אבל מי שעוסק במשא ומתן כל השבוע, אצלו שבת קודש נחשבת רק שבת ולא שבת שבתון.

והנה לפי זה בשנת השמיטה, שהם פנויים ממלאכה ועסוקים כל השבוע בתורה ועבודת ה', החול הוא אצלם כמו שבת, ואז השבת היא שבת שבתון!

א"כ מבואר, שאותם חקלאים שבשנת השמיטה מוסרים עצמם ללימוד התורה עד כמה שניתן, זוכים להיחשב בבחינת שבת במשך כל השנה כולה, מעין הדרגה של תלמידי חכמים בכל השנים, ואז, בשבת קודש בשנת השמיטה נחשבים בבחינת שבת שבתון.

אמנם אין לנו עסק בנסתרות, אבל מדברי הספה"ק מתגלה לנו המעלה הגדולה של לימוד התורה בשנת השמיטה על ידי אותם שומרי שביעית גיבורי הכח.

מעלת התורה בא"י ובשביעית

עוד מצינו במעלות תורת ארץ ישראל וביותר בשנת השמיטה, בדברי הכלי יקר על מאמר חז"ל, "מה ענין שמיטה אצל הר סיני", ומבאר (ויקרא כה, א): "שיש לה (לא"י) דמיון ויחוס עם הר סיני מצד היותה אוריא דמחכים, ואין תורה כתורת ארץ ישראל והר סיני, על כן ראוי ליתן גם לארץ ההיא קדושת הר סיני..." מתבאר מדבריו, שקדושת ארץ ישראל ואוירה הם רוחניים כדוגמת הר סיני בזמן מתן תורה, ובפשטות - תורת ארץ ישראל בכל השנים כולם נחשבת לדרגה אחרת ונעלית יותר.

ובפרט בשנה השביעית, כמבואר לעיל שישנה רוח קדושה בארץ הקדושה, ובפרט לאותם גיבורי כח שומרי השביעית במסירות נפש בארץ הקדושה, כאשר יתמסרו ללימוד התורה ודאי שיקבלו השפעה מיוחדת של אוריא דארץ ישראל מחכים כדוגמת הר סיני, ויוכלו להתעלות ולהתעורר ולדרוש את ה' באופן מה, ולהגיע לבחינת שבת של תלמידי חכמים.

ונסיים בדברי הנצי"ב בפ' בהר, "ועשיתם את חוקותי - שירבו בשקידת התורה ובפלפולה בשנים אלו, ואין מן הפלא שיגדל כוחם לאלוה, ויהיו מאמינים ומוסרים את עצמם להנהגה עליונה זו, ונגד זה תהיה באמת אז השגחה נפלאה".

והנה ידועים דברי הבן איש חי (שנה שניה, הקדמה לפרשת שמות) בענין הלימוד בשבת קודש, וז"ל: "גדול פועל הנעשה מעסק התורה ביום השבת, אלף פעמים יותר מן הנעשה מעסק התורה

של ימות החול", ולאור דברי המפרשים להשוות את שבת הארץ לשבת בראשית, מחדש הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל (בהקדמה לס' אור לציון שביעית) שכן הדבר גם לענין שנת השמיטה, וז"ל: "כמו כן בשנת השביעית שבת הארץ, מעלת קיום המצוות ועסק התורה גדולה יותר משאר שנים".

דברים נשגבים אלו נאמרו כלפי כל אדם הלומד תורה בשנת השמיטה, כיון שבשנה זו ארץ ישראל יותר רוחנית ויותר מסוגלת ללימוד התורה, ומעלתו רבה ונשגבה מאד מעין שבת קודש!

מה נאכל – לא, מה יאכלו – כן

ר' משה אורבך זצ"ל תיאר לפני החזו"א את מצבו הכלכלי הקשה של קיבוץ "חפץ חיים", וחתם את דבריו בשאלה "מה יאכלו?" ענהו החזו"א - הרי זו שאלת התורה! אולם ר"מ אורבך החזיק בדבריו ואמר - לא! אני שואל מה יאכלו? [כלומר, עבור עצמו (מה יאכל?) אין לאדם להרהר ויבטח בה', אך בעד אחרים (מה יאכלו?) אין די בדברי עידוד ובטחון, וצריך לסייע לנזקקים בפועל ובמעשה], חייך החזו"א והפטיר אחריו - אמנם כן, זה מותר לשאול.

(ספר "הרב מפוניבז'" ח"ג עמ' קמב)

מאמר ה'

הצנעת שיירי פירות שביעית בבלי מיוחד

הנה על הפירות שגדלים בשנה השביעית חלה קדושת שביעית, ולכן על כל חלק מהפירות שראוי עדיין לאכילה ישנם דיני קדושה ואסור להפסידו, ובבתי ישראל נהגו לייחד פח מיוחד לשיירי האוכל שהם בקדושת שביעית ולא להשליכם לאשפה הרגילה.

יסוד שמירה מיוחדת זו

אם נתבונן מעט באותה שמירה, ובאותם דינים מיוחדים שענינם זהירות מלהפסיד את הפירות שקדושים בקדושת שביעית, נבוא להסתכלות ולמחשבות של רוממות, שהרי בשנה רגילה אנו קונים פרי ומקלפים אותו, משליכים את הקליפה ואת הפסולת לפח, מברכים את ברכתו ואוכלים בהנאה מהפירות שהקב"ה ברא.

אבל בשנת השמיטה האכילה מקבלת משמעות אחרת, כפי שאומר האלשיך הקדוש (הובא לעיל מאמר א'), שהיניקה של הפירות הללו בשנת השביעית, אינה יניקה טבעית ארצית גשמית, אלא יניקה רוחנית, פירות של הקב"ה, וכפי שאומר רבי אייזיק שר (הובא לעיל מאמר ב'), שהקב"ה מזמין אותנו כביכול אל שולחנו, ואנו זוכים לאכול משולחן המלך, זוהי מהות אכילתנו בשנה זאת, ועל כן זוהי ההתייחסות המיוחדת אל אשר נותר ממנה.

ולדוגמא, אם אדם יקנה פרי מיוחד ומשובח ששוויו רב,

הרי שבודאי יאכל את כולו, וגם שיירי פרי זה ייראו בעיניו כמשובחים. וכן למשל אדמו"ר שיעניק לאחד מחסידיו פרי, בודאי שכל חלק וחלק מהפרי ינוצל עד תומו.

מבט חדש על פח השמיטה

ובאמת בדורינו, לא רגילים להחזיק שיירי מאכלים על גבי השיש וכדו', ופח שמיטה בדרך כלל מחזיקים אותו במקום גלוי, ולפעמים אף נודף ממנו ריח לא כ"כ נעים. ואז יכולה לעבור מחשבה בראש, הכל בגלל ה"פח שמיטה". וזהו נסיון המפריע במחשבות מרוממות אלו.

אבל כשמתבוננים בקדושת הפירות, ובזכות לאכול משולחן המלך - הקב"ה, הלב שמח במצוה זו. ולהמחשה, כשנזכה בקרוב להיות בביהמ"ק ולאכול קרבנות, ויש דין לאכלם תוך שני ימים ולילה אחד, הרי שבאותם שני ימים בודאי ננצל את הזמן, ואת כל כוחותינו, בכדי לחוות ולהרגיש את המצוה המיוחדת של אכילת קדשים, וכן ינהגו הכהנים שאוכלים תרומה בקדושה, אחר שמשולחן גבוה זכו.

ונביא את לשונו של האלשיך הק' (הנז"ל) "... כי הויה של שבת שבתון, הוא רוח קדושה יהיה לה מהעולם העליון - והיא המגדלת פירותיה, באופן כי ברוח קדושה מהעולם העליון נתהוו... כי לא ממנו נתהוו פירותיה, כי אם מהוית הקדושה שמהעולם העליון אשר הושפע בה... אין הפירות ממך ומשדך, כי אינם תבואתה כי אם של השבת בעצמו..."

הישמרות מלהירעת מהנהגה זו

א"כ נדרש מאיתנו לשנות את מבטינו לגמרי על פח השמיטה,

ולעטרו בעיטורי זהב וכסף ונחושת, מכיון שיש בו שיירי קדושה
כה גדולה - שיירים משולחן מלך מלכי המלכים הקב"ה. וזוהי
האווירה שנחדיר בעצמנו, ובנפש ילדינו ובני ביתינו.

ובאמת ישנם אנשים שחוששים לעבור על איסור הפסד
פירות שביעית, ולכן מעדיפים הם לא לקנות פירות אלו, ולא
”להסתבך”, אבל באמת יצא שכרם בהפסדם כי הם מפסידים
את המעלה הגדולה שיש באכילת פירות שביעית. ואת האכילה
על שולחנו של מלכו של עולם. ולכן מן הראוי כן לאכלם
ולשמור בכל מיני זהירות בשמחה וברוממות.

חוית השמיטה

באחד הימים הקרובים, בהתקדש שבת הארץ, נשא
הרב מפוניבז' מדברותיו בפני ציבור גדול שהתאסף
ב”היכל התלמוד” בתל אביב, ”ברגעים אלה” תיאר אחד
הנוכחים ”כאילו הומחשה לנגד עיניך חוית השמיטה
ומימוש ”ושבתה הארץ שבת לה” בתמונה חיה. חשת
כאילו בפועל ממש את דברי חז”ל בנוגע לשבת העתיד
אשר בה ”תאנה מצווחת ואומרת שבת היום!” הבריאה
כולה פני שבת לה. הצטלטל באזניך הד קול מאותו
”מזמור שיר ליום השבת” שלעתיד לבוא, והצטיירה
לעיני רוחך בבואה דבבואה מ”יום שכולו שבת”.

(ספר הרב מפוניבז' עמ' קמד)

מאמר ו'

מבט אל עולמם של החקלאים

במאמר שלפנינו נעסוק בהתבוננותם של יושבי העיר במבט אל החקלאים, ובהצצה אל רגשותיהם בהיותם העומדים בחזית ההתמודדות בשמירת השמיטה באדמותיהם, עם נסיונות רבים, וננסה לפתוח חרך גם למעשי ניסים המתלווים אליהם בכל שמיטה מחדש.

הבנת התמודדותם של החקלאים גיבורי הכח

לשוננו התמודדות נובעת מדברי חז"ל הקדושים שהגדירו את שומרי השביעית גיבורי כח! וכפי שמבואר במדרש (ויקרא רבה א, א), "גיבורי כח עושי דברו" במה הכתוב מדבר, א"ר יצחק בשומרי שביעית הכתוב מדבר, בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום אחד, לשבת אחת, לחודש אחד, שמא לשאר ימות השנה - ודין חמי חקליה ברייה כרמיה ברייה, ויהיב ארנונא ושתיק, [-וזה רואה שדהו בור, כרמו בור ונותן ארנונא ושותק]. יש לך גיבור גדול מזה.

מבואר שחז"ל הקדושים הביעו התפעלות אמיתית מאותו גיבור כח שאוחז בדרגה של לשמוע בקול דברו - זה דבר השמיטה, ולא מהרהר אחר בוראו אלא שותק, ובאמת כשנתבונן פנימה אל לבו ותחושותיו של עובד האדמה נבין עד כמה הוא אוהב את שדהו, נושם את כרמו, ועליהם סובב כל ציר חייו,

ואז נעריך פי כמה את העובדה שכעת הוא נותן לקב"ה את כל ההויה שלו - לשמוע בקול דברו.

ובאמת ביטוי זה ידוע בחז"ל כלפי עם ישראל בשעה שאמרו נעשה ונשמע - גיבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו, היינו שקודם לשמיעה כבר נתחייבו לעשות, וכדברי חז"ל זהו רז שמלאכי השרת משתמשים בו. ומה נפלא הדבר שבביטוי זה עצמו מגדירים חז"ל הקדושים את גיבורי הכח שומרי השמיטה.

מבט אל אמונתם התמימה

ולכן מן הראוי וגם זכות היא לנו, להפנות את מבטינו אל עולמם - עולם הגבורה של עובדי האדמה. וכאן המקום להדגיש, שאמונתם זו היא פשוטה תמימה ואמיתית מעומק הלב, כאשר בדרך כלל הם אינם מאותם בני תורה ובני עליה אשר מילאו את כריסם בש"ס ופוסקים והשתלמו והתעצמו במידות האמונה והביטחון, אלא סופגים הם את אמונתם זו מתוך הכרה אמיתית בעליונות ציווי ה' והצורך לקיימו, לפי אמות המידה והמושגים שלהם, ומחמתה הם עומדים בגבורה עילאית בנסיונותיהם.

דוגמאות מטחרת נפשם של החקלאים

נביא לדוגמא (משמיטות קודמות) את ביטוי של אייל ממושב אבני איתן, "במקום להעסיק את עצמי בשאלה "מה נאכל?" אני משיב לעצמי מה נשתה? ואני צולל בים התורה ודולה ממנה פנינים. רק שלא תגמר השנה הזו, זה מה שחסר לי, מעין עוה"ב כפשוטו".

"מה עושים בשבת אחה"צ - יושבים ולומדים, או לבד או עם

הילדים, וזה מה שאני עושה כאן לכל אורך השנה השביעית - שבת הארץ".

ובמושב תירוש נמצא רבי מרדכי שכבר עבר את גיל הזקנה וזכה למשפחה מפוארת, והוא מספר, שבערב ראש השנה מתכוון הוא לצאת בבגדי יו"ט בפעם השביעית ברציפות אל אדמתו ולומר בקול נרגש, "הנני מקבל עלי את שנת השמיטה הבאה עלינו לטובה, ומתחייב לשמור את כל הלכותיה, עשיתי רבש"ע ככל אשר צויתני...". ומעמד זה בנוכחות צאצאיו מאד מרגש ומשפיע לטובה על כל יוצאי חלציו, באופן שנחרתת עמוק בליבותיהם אותה גבורה וטהרת לב זו. ואכן הוא כבר זכה שאחד מנכדיו מכהן כראש ישיבה לאי"ט, וכאמור שאותה שמחה של שמירת השמיטה והכמיהה להכנס לביהמ"ד בשנה זו, הניבה פירות ופירי פירות לאורך ימים ושנים.

אחד החקלאים באזור יריחו ושמור ר' אברהם מתבטא כך: "מה אומר ומה אדבר, זכיתי ואל תשאל אותי למה, לא יודע, אני יהודי פשוט עם אמונה תמימה, ומנסה לעשות מה שאני מבין שהקב"ה רוצה שאעשה, אני עושה מה שאני יכול, יושב על הטרקטור ומדבר עם הקב"ה, כאן הרי זה מדבר שממה, ומה עושים במדבר, מדברים - עם מי? עם הקב"ה!"

"אני שר לעצמי, וגם לו, מה אני שר? כל מיני שירים שאני מחבר, ולמשל... 'כאן עבדך הנאמן מתפלל אליך תן שיגדל טוב'... אני יכול להיות כאן עם עצמי משך שעות ארוכות ולשיר, זה מה שאני עושה, את כל השאר הוא עושה".

והוא מסיים: "בוא נגיד ביחד תודה לה' יתברך על שזיכה אותנו לעמוד במשימה בגבורה" ובאמרו זאת פוצח הוא בריקוד של שמחה על גבי אדמה רטובה מגשם שנדמה שירד במיוחד

בשביל שומרי השמיטה בתחילת השנה השמינית, כשמפעם בו סיפוק אדיר על כך שזכה לשמור בפעם החמישית שמיטה כהלכתה.

מעשה נפלא על תעצומות נפשו של גיבור הכח

גם במושב שדה צבי שבנגב, יש חקלאי שכבר שמר למעלה משבע שמיטות ורבי רפאל שמו, והוא מספר על שנת השמיטה לפני למעלה מיובל שנים, כשבאמצע השנה הגיע אליו ערבי וביקש ממנו לרכוש את כל כמות הלימונים שגדלו אצלו, וכשרבי רפאל ענה לו בשלילה מחמת האיסור סחורה, היה בטוח שהוא רוצה מחיר יותר טוב, והוא עונה לו, "זה לא שלי! זה של הקב"ה!" - ואז הערבי הוציא מזוודה עם סכום של 110,000 לירות ישראליות, סכום עצום באותם ימים, וכנגדו עומד ר' רפאל בנחישות ברורה ואומר לו "גם אם תניח על השולחן מיליון דולר לא אוכל למכור לך ואפילו לימון אחד!".

ואין ספק שחלק גדול מעוצמה זו של בטחון ועמידה בכל עוז על שמירת השמיטה של רבי רפאל, נזקפת לזכותו של רבי בנימין מנדלזון זצ"ל רבה של קוממיות, שרבו מפעלותיו לעודד לחזק ולבצר את שמירת המצוות התלויות בארץ ובראשן מצות השמיטה.

וכאשר בא אליו רבי רפאל בשנת השמיטה בשאלה שכעת יש לו הזדמנות מיוחדת לחרוש את האדמה בכלי חרישה מיוחד שהובא לאזור, ואם לא יחרשנה כעת יעלה לו הדבר כסף רב אח"כ.

אמר לו רבי בנימין זצ"ל, "זכור את מה שאני אומר לך, כאשר יבוא משיח צדקנו במהרה בימינו, כל טפח אדמה ששבת

בשביעית יהיה שוה אלפים רבים לאין ערוך מטפח אחר שלא שבת בשביעית! ובכן, האם בגלל ההוצאה הכספית שיהיה לך לשכור את כלי החרישה הזה, כדאי לך לאבד את הרווח הכביר שיהיה לך בבוא המשיח?!" ותשובה זו היא שנתנה לו את הכת, והעצימה לו את הגבורה.

מסירות נפש שעמדה לדורות

המושבה הותיקה "מזכרת בתיה" כיום הישוב עקרון, היא זו שלפני למעלה ממאה ושלושים שנה נלחמו רשעי ישראל לעקור ממנה את שמירת השמיטה, בכך שהכריחו את תושביה למכור את אדמתם לנכרים נגד רצונם, ונגד דעתם של גדולי ירושלים דאז, וע"י הנתונים שהיו קיימים אז הגדירו את הענין כפיקוח נפש, והצליחו להביא להיתר המכירה. אבל אעפ"כ יש מהתושבים שמסרו נפש בשביל לשמור את השמיטה כדת.

ועתה בדורנו אנו בשמיטה של שנת תשס"ח היה שם אחד מהצאצאים - נין ונכד של מייסדי המקום ושמו עמיהוד, והוא קידש שם שמים בשמירת השמיטה בהידור, והחזיר עטרה ליושנה - מתוך רצון טהור להמשיך את מסורת אבותיו, כאשר הסבא רבה שלו היה מאלו שמסרו נפש, וכך הוא אומר: "רציתי להחזיר עטרה ליושנה ולחדש את שמירת השמיטה בשדות מזכרת בתיה, כפי שעשו דור המייסדים והדור שבא אחריהם", ולאחר שהמחשבות הבשילו לכלל החלטה קם ועשה מעשה.

וכשנשאל אח"כ כיצד עמד בכל הקשיים שאינו מורגל בהם, השיב: "כשעושים זאת מתוך אמונה שלימה בבורא עולם שציוונו על שביתת הקרקע בשנת השמיטה כל הקשיים נופלים מאליהם".

מעשים נוראים מהרידב"ז על עונשי ה' עקב חלול בשביעית

וכשעוסקים אנו בסיפורים על אותם שנים, יש מקום להביא את דברי הרידב"ז בהקדמתו לספרו בית הרידב"ז שם כתב כלשון זו: "וזה לכם לדעת, אשר אחר החילול בשמיטה הראשונה בשנת תרמ"ט, שלח הקב"ה בשנה שלאחריה חגב וארבה ויאכל את כל תבואת הארץ ויצאו נקיים, ובשנת תרנ"ז אחר חילול השמיטה של שנת תרנ"ו, שלח הקב"ה מן השמים משלחת עכברים חמרים חמרים וישחיתו כל התבואות, ואחר שנת תרס"ג שלח הקב"ה חולירע רח"ל, וגם דבר גדול על בקר וצאן, ונתרוששו כל יהודי המושבות... ולאחר חילול השמיטה הרביעית של תר"ע נתדלדלו ישראל באופן שרוב הגינות נשרפו באש, סיבה גלויה מן השמים... והרבה לא הוציאו יותר מן הזרעים, והיה דבר גדול על המקנה באופן נורא מאד מאד... עד שהגויים הערבים אומרים שמיום שנכנסו לארץ נשתלחה מארה והארץ פסקה ליתן יבולה, אוי לאזנים שכך שומעות".

התהפכות המצב בארה"ק

ובשנות השמיטה שלאחר מכן כמעט נשתכחה מצות השמיטה, עד שעלה לארץ מרן החזו"א בשנת תרצ"ג, והרים את קרנה של מצות השביעית, ובשנת תרח"ץ אחרי פעולותיו הגדולות בענין, חזרה שוב עטרת השמיטה ליושנה, ובקיבוצים האגודאיים שמרו שמיטה כהלכתה, ומכאן ואילך מוסיף והולך.

ניסים ונפלאות בעקבות שמירת השביעית כהלכתה

שמירת השביעית הצילה גם מפגעים רעים משכנינו הערבים בגבול הדרום, וכפי שמספר אברהם מקיבוץ זיקים הנמצא

במרחק של 3 ק"מ מעזה, שחוליית מחבלים חדרה מכיוון עזה בשילוב ירי רקטות מהרצועה, וכפי שנתברר אח"כ נעצרו מול שדות הישוב זיקים ללא כל סיבה הנראית לעין, וזה היה בחודש תמוז תשע"ד, כאשר כמה שבועות קודם לכן, נפלה החלטה בקיבוץ זה (שנתייסד על ידי השומר הצעיר), שבשנה הבעל"ט - שנת תשע"ה ישמרו בו שמיטה כדת וכדין, וחקלאי המקום מרגישים, שאכן בזכות החלטה קדושה זו נעצרה אותה חוליה בחסדי שמים.

וגם את הברכה של השנה השישית חווים החקלאים שומרי השמיטה בארץ הקדושה, ולדוגמא מספר רבי אלישע על מקרה שאירע בשנה השישית בחבל לכיש כאשר היתה קרה נוראה שאיימה להזיק למטע הקישואים שברשותו, וכל הלילה נדדה שנתו מעליו, ולפנות בוקר מעירו חבירו, תראה כאילו מישהו פרס כיסוי על כל המטע, והכל ירוק ובשל זקוף קומה ללא גלידי קרח כלל, ואכן המטע ניצל בחסדי שמיים, זאת לעומת שאר המטעים שבאיזור שניזוקו קשות, ועוד באותו בוקר סוכם על שיוק של 11 טון קישואים במחיר ששיקף את הנס הגדול.

ובסיומו של ענין, קיבלנו מבט של הערכה ושל השתוקקות לאותה דרגה של אמונה תמימה ופשוטה, ולהיות בעולם של שבת במשך שנה שלימה. אין לנו קרקעות, אבל יש לנו לב אוהב, לב חושק להשתייך לאותה מצוה, לאותה שביתה, לאותה קדושה של השנה השביעית, ובעזה"י נזכה בכך לגאולה השלימה בב"א.

"המציאות"

מכתב ממרן החזו"א זיע"א שנכתב להל"ה לרשמיטת השמיטה

"בן משק אנכי, מתפרנס בעמל והנה הגעתי לקראת שנת השמיטה, וכבן בנו של עם קשה עורף, התגנבה בליבי המחשבה לשמור את השביעית כהלכתה בקשיות עורף.

הייתי בודד וגלמוד, שחוק לכל שכני, היתכן? הן לא נזרע ולא נאסוף! הלא אי אפשר ללחום עם המציאות! אבל עקשנותי עמדה לי, ולמרות שכל מי שיש לו מוח בקדקדו יודע שאי אפשר לשמור את השביעית - ולא נתנה שביעית אלא למי שיש באסמו תבואה מוכנה לשלוש שנים, ולא כדורות הראשונים דורות אחרונים, למרות כל אלה כבר יצאה פלגא דשתא, והמציאות מתרפקת באהבתה עימדי.

זרעתי הכל לפני ראש השנה בשנה שישית, בשביעית ישבתי לא חרשתי ולא זרעתי, את יבול שישית הנכנס לשביעית אני נוהג בו קדושת שביעית ואני אוכלו בקדושת שביעית, ואני בתקוותי להשלים עם המציאות - או יותר נכון המציאות תשלים אתי - בחצי שנה הבאה.

ושכני המלעיגים עלי חרשו וזרעו בשביעית, והמציאות לחמה בהם בחמת זעפה ותשחת את כל יבולם לרוב גשמייה ומטרות עוזה.

ועתה בקשתי שטוחה לפני המתירים שיסלחו לי על שמריתי פיהם, ויואלו נא בטובם לעיין עוד הפעם בדבר, אולי המח בקדקד ישוב ויבין, שהתורה לא תהא מוחלפת ושמירת השביעית רק ברצון תליא".

(קובץ אגרות ח"ב אגרת סט)

דרשת הרב מפוניבז' זצ"ל

במהותה ומעלתה של שנת השמיטה

כל ציוויי התורה מכילים קדושה, מכשירים לקדושה, ומופנים כלפי האדם מישראל, המקודש תיכף מיצירתו. איש יהודי נצטווה בתרי"ג מצוות התורה, על כי הוא קדוש והן קדושות, משתייכות הן אליו מעצם טיבן באורח טבעי. ובהצטרף השניים יחדיו - היהודי והמצוה - מתגבשת מציאות חדשה של קדושה, הוא היוצר אותה, כפי שנרמז בפסוק "לעשות את יום השבת".

בכל יהודי שוכנת נשמה חצובה מתחת כסא הכבוד, נשמה קדושה, נצחית היא הנשמה, טהורה היא. חז"ל הסבירו עיקר עמוק זה בזוהר הקדוש במילים קצרות: "ויפח באפיו נשמת חיים - מאן דנפח מדיליה נפח", הוה אומר: הקב"ה נתן באדם חלק מעצמו כביכול, חלק אלוך ממעל, לפיכך היא נצחית, קדושתה ומציאותה לא יהיו בטלים לעולם, רק מדור הנשמה אינו קבוע, תחילה היתה שוכנת מרום, אחר כך ירדה לגוף ירידה לצורך עליה, מאוחר יותר "אתה עתיד ליטלה ממני", ובאחרית הימים "אתה עתיד להחזירה בי". נשמה זו היא שעושה את היהודי בכל הוויתו למציאות של קדושה, כל יהודי בפני עצמו מהווה מציאות שלמה של קדושה, מציאות נבדלת מתוך הים הגדול של הבריאה, המורכבת מאדם ובהמה רבה. ליהודי אין מציאות אחרת מאשר קדושה, אף אינו חדל להיות קדוש. והראיה שאין עליו חיוב להתגייר מחדש, אפילו אם התנהג ממש כגוי.

מצוות התורה הן אורח החיים הרצוי ביותר עבור הנשמה

הישראלית, כדברי הכתוב "אורח חיים למעלה למשכיל", בתורתנו הקדושה נתגלו דרכי העילוי של הנשמה השוכנת בכל אחד מאתנו: "מה הוא רחום אף אתה, מה הוא חנון אף אתה". הוה מדמה עצמך לדרכי בוראך, הוה שרוי במציאות הטבעית שלך, באקלים הנוח והמתאים לקיומך, לגידולך ולצמיחתך, האקלים שלנו הוא מציאות של תורה, מציאות של קדושה, המתהווה מכל תרי"ג המצוות.

שבת ושמיטה אינן כי אם מצוות בודדות מתוך תרי"ג, אולם הן מסייעות לנו יותר כי נתקרב אל עצמנו, אל מקוריותנו, שבת היא יום שכולו קדושה לעתיד לבוא, כאשר תמלא הארץ דעה את ה' והכל יהא רווי קדושה, ויקראו לאותו זמן "יום שכולו שבת". מה טיבו של יום זה "קדושה ומנוחה לחיי העולמים" בלתי לה' לבדו, כיוצא בו הוא רעיון מצות השמיטה.

ובכן: האדם מישראל הינו מציאות של קדושה בנפש, השבת היא מציאות קדושה אשר נשתלשלה ממרום לחללו של עולם, ושמיטה היא שוב מציאות של קדושה בשנה.

וכך הוא הענין: האדם מישראל הוא אמנם בכל הויותו מציאות דקדושה, אבל בכל ששת ימי המעשה הסואנים עטופה המציאות שלו בערפילים, הוא נסחף במערבולת החולין וזהרו מעומעם. כיון שבאה שבת, שהיא מציאות של קדושה גם בעולם שהוא שרוי בו, כיון שנדם הווי החולין, מזדווגות יחדיו המציאות של היהודי עם המציאות של העולם: שבת לישראל!

אף ארץ ישראל היא בכל מהותה מציאות של קדושה, לא אדמה סתם, האויר שלה הנו באמת "חיי נשמות", אף על פי שחדלנו להרגישו, אבל, בכל ששת שנות המעשה הריה עטופה בערפילים, חיי החולין מעיבים את עינינו ואיננו רואים

את אבניה, טרשיה וסלעיה, כספירים וכיהלומים, כפי שהם במציאות הרוחנית. כיון שבאה שבת הארץ, שהיא כולה מציאות של קדושה המרחפת באויר ארצנו ונחה על הדומם, הצומח, החי והמדבר נצמדות שתי הקדושות יחדיו.

הוא אומר: שנת השמיטה היא מציאות שלמה, מציאות של קדושה. שנה זו אמנם אסורה בעבודת האדמה, משופעת בדינים ובמגבלות, הארץ ויבולה הפקר, ספיחיה אסורין וסחר פירותיה אסור, אך בשורש הדברים טמון יסוד הקדושה. זוהי קדושת ארץ ישראל התמידית שהוסר מעליה הלוט, בצרוף קדושת עם ישראל, מקדשי שביעי. הדינים וקיומם רק מבטאים את שאנו עם קדוש וארצנו קדושה, אנו וארצנו מהווים מציאות שונה מזו של כל העמים והארצות, איננו משועבדים לכח המשיכה של הקרקע החומרנית, ומסוגלים להשתחרר הימנה כל אימת שיצונו הבורא יתברך.

שנה זו של שמיטה מסוגלת לטהרת המחשבה, בהאי שתא אפשר לנו לזכך תודעתנו, עד כדי השרשת הידיעה שכולנו מהווים מציאות קודש, וכל מעשינו במידה ואנחנו מתאמצים ללכת בדרכי התורה, אינם מעשים פשוטים של בשר ודם. אף ההבטחות המיוחדות שנאמרו בתורה ובמדרשי חז"ל לשומרי שביעית, אף הן נעוצות ברעיון היסוד של מצות השמיטה, המשלימה ומשבחת את קדושת האדם והארץ, מסירה את הלוט מעליה, ומהדקת את הנימים הסמויים המאגדים את "ישראל וקודשא בריך הוא", על ידי קיום מצות שמיטה הרינו מוסיפים קדושה על קדושת הארץ והאדם, מאדירים את שלטון הנשמה הטהורה על הגוף, היא הנשמה שקשורה עם הנצח.

החרדה הנפשית ורטט הנשמה, אשר שלומי אמוני ישראל מתייחסים בהן כלפי מצות שמיטה, כמוה כמידת הרצינות

ויראת הכבוד שנוהגים בהלכות שבת, שבת היא נשמת כל הבריא,ה, שמיטה היא הנשמה יתירה של ארץ ישראל, ומה בשבת אנו נקראים לגדולות: "ישמחו במלכותך שומרי שבת", אף בשבת הארץ, בשנת השמיטה, עלינו לשמוח במלכותו של הקב"ה, וממילא יקויים בנו ההמשך: "עם מקדשי שביעי כולם ישבעו ויתענגו מטובך".

(ספר הרב מפוניבז' ח"ג עמ' קמ"ו)

ארץ ישראל – קיום לא טבעי

הכלל יש לנו לדעת ולשוב אל לבבנו, דכמו קיום האומה הישראלית תחת זרועות עולם, ואין קיומם ע"פ שכל האנושי הטבעי בהליכות עולם... כך משונה א"י מכל הארצות, דעיקר קיומה אין ע"פ טבע הליכות ארצות הגויים, ואינה תלויה אלא בהשגחת ה' ע"פ מצוותיו.

(משיב דבר להנצי"ב יו"ד קונטרס השמיטה סימן נ')

מעלת לימוד הלכות שמיטה

החזו"א אמר למקורביו ולתלמידיו בפרוס השמיטה, דראוי ללמוד בכל ערב שמיטה את מסכת שביעית וללבן את כל סוגיותיה הלכה למעשה, כי הרי כך אמרו חז"ל "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה", וע"י הלימוד נתגבר ההתעוררות בקרב הציבור לשמור שביעית כדת.

(פאר הדור ח"ג עמ' רפ)

מדברי גדולי ישראל על החובה והזכות לסייע בידי שומרי השביעית

הגאון הגדול ר' ברוך מרדכי אורחי שליט"א

"הלואי ותהיה לנו הזכות לכבד אתכם כראוי - גיבורי הכח, חובה קדושה על כל ישראל להחזיק בידכם, כי המעשה הנפלא שלכם הוא המחזיק את כל כלל ישראל, החקלאים שומרי השביעית עושים זאת כי כתוב בתורה, לא בגלל ההבטחה של וציויתי את ברכתי אלא קודם כל כי הקב"ה אמר לעשות כך צריך לקיים מצוות.

אבל יש לנו חידוש גדול, אנו פונים לכלל ישראל בבקשה גדולה ונוראה תדעו שכולנו חייבים לשמור שמיטה ואם אין לנו את האפשרות לעשות זאת כי אין לנו קרקע ושדה, הרי שיש לנו את האפשרות להחזיק את ידיהם של אלו השובתים, את החקלאים, וכך אנו גם נהיה שומרי שמיטה בעצמינו, אם בשמיטה יש את ההבטחה של וציויתי את ברכתי הרי שהיא קיימת לא רק על המשבית עצמו אלא גם על המסייעים בידם, השמיטה מחזיקה את כלל ישראל, ומי שמקיים את ידיהם של החקלאים, זוכה גם הוא בברכה של וציויתי את ברכתי לקיים כלל ישראל בא"י, שה' יתן לכם כח לעמוד במשימה האדירה וכולנו מחזיקים את ידכם".

הגאון הגדול ר' דוד כהן שליט"א

"אין זכות גדולה מלהיות שומרי שביעית, איני יכול לעמוד בנסיון שלכם, מפני שאין לי שדה, אבל זהו יסוד הקיום של עמנו בארה"ק, כתוב "אז תרצה הארץ שבתותיה" בעוון כך שלא שמרו את השמיטה גלינו מארצנו, אנו נמצאים בא"י ומוקפים במאות מליונים של חיות טרף המבקשים להשמידנו, לא הטנקים הם שישמרו עלינו, אלא אתם, שומרי השביעית אתם שומרים על א"י, אתם השליחים של כל עם ישראל, אתם השליחים שלנו להעמיד את השמיטה כהלכתה בא"י ועלינו החובה לסייע בידיכם".

תיקון חצות בשנת שמיטה

בני ארץ ישראל אין אומרים בכל שנת השמיטה תיקון רחל בחצות, משום דיש ששון ושמחה בשנת השמיטה.

(ספר יד אליהו)

מדברי גדולי ישראל בשבח החקלאים – שומרי

שמיטה

הגאון הגדול ר' אביעזר פילץ שליט"א

"הקב"ה בוכה במסתרים, הוא רואה כיצד מאות חקלאים החליטו להיות עובדי ה' אמיתיים, שוכחים בעיותיהם הכלכליות בגלל האמונה התמימה, אנחנו עומדים כאן עם החקלאים בעלי האמונה וזועקים לקב"ה, "אנו לא נזוז ממך בורא עולם, לא נזוז מתורתך כמלוא נימה".

הגאון הגדול ר' יעקב הלל שליט"א

"איזו זכות זו להיות שומר שמיטה, שרק בגלל זה עם ישראל זוכה לגאולה, האומות לעגו על עם ישראל ששומר שבת, כי במבט חיצוני, היום שהכי מתאים להרוויח בו הוא השבת, אבל אנחנו יודעים שהשבת היא מקור הברכה וכל ההצלחות בימות השבוע מגיעות בגלל שמירת השבת, כך גם השמיטה, היא מקור הברכה ושבת הארץ, עם ישראל מאמינים בני מאמינים ולא דואגים לפרנסה כשיש אמונה תמימה ופשוטה, וזה בדיוק מה שהחקלאים עושים כאן היום, היום זהו מעמד הנעשה ונשמע של דורנו".

הגאון הגדול ר' משה שאול קליין שליט"א

"אני בטוח שכאשר יבוא משיח צדקנו אתם החקלאים גיבורי הכח תשבו על הבמה, ואני אולי אזכה לשבת בין הקהל".

שמיטה – ביטול היש האנוכי

וכמו ששבת בראשית הוא יום קדוש של ביטול כל הוויות העולם הזה, ביטול מלאכה וביטול כל העסקים, שהרי אפילו הרהור של עניני מסחר ג"כ שייך בו חילול שבת, ושבת קודש הוא ביטול כל היש האנוכי כאילו אני ג"כ נמצא כאן, אלא כולי קודש לה' - שבת לה', וכן צריך להיות אצל כל אחד ואחד מושרש שהוא בן העולם הבא ולא בן העוה"ז, שהעוה"ז הוא רק אמצעי, אבל בעצם הוא בן עולם הבא.

כן הוא גם בענין שנת שמיטה שנאמר בה, "שש שנים תזרע שדך ... ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ", דהיינו שהקב"ה מסר את הארץ לבני ישראל - אבל בתנאי, שש שנים תזרע שדך - אבל שנת השמיטה שבת היא לה'.

...וזהו גם הענין של שנת השמיטה שהיא באה להראות שהוא אינו בעלים על מה שיש לו בעוה"ז ... שצריך לדעת שגם בזמן שנותנים השש שנים הוא מקבל מהבורא יתברך. (מתוך דברי מרן הגרמ"י ליפקוביץ' זצ"ל)

שיעורים בענייני שמיטה

בענין אכילת פירות שביעית ובשיטת הרמב"ן

בענין קידוש והבדלה בתחילת וסוף שביעית

וצויתי את ברכתי

סימן א'

בענין אכילת פירות שביעית ובשיטת הרמב"ן

נפתח במכתב שכתב הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וצירף אליו הגר"ש וואזנר זצ"ל את חתימתו - בחודש אייר תשס"א. וכך כתבו בתוך דבריהם.

"והואיל ועתה החלו בחלוקת פירות האילן, באתי בשורות אלו לקרוא לציבור שומרי תו"מ ולמוסדות התורה לסייע לשמירת שמיטה על ידי לקיחת תוצרת המחולקת ע"י אוצר בי"ד, שיש אומרים שבאכילת פירות שביעית מקיימים מצוה (התשב"ץ בזהר הרקיע והמגילת אסתר), וכמה השתדל הרידב"ז זצ"ל שיהיו מחזירים שמיטה לארה"ק על ידי חלוקת יין לקידוש בקדושת שביעית משדות שנתקיים בהם "ושבתה הארץ לה", אשר לא זכינו לזה מיום חורבן בית המקדש (כלשונו בהקדמת בית הרידב"ז) וכו'.

נעמוד על כמה מילים מתוך המכתב, "שיש אומרים שבאכילת פירות שביעית מקיימים מצוה", ונברר את הסוגיא האם כשאנו אוכלים פירות שקדושים בקדושת שביעית אנו מקיימים מצוה.

לשון הרמב"ן בספר המצוות

כתב הרמב"ן בספר המצוות (מצוה ג' שהוסיף הרמב"ן) וז"ל, "מצוה שלישית שאמרה תורה בפירות שביעית, והיתה שבת

הארץ לכם לאכלה, ודרשו לאכלה ולא לסחורה, וזה דבר תורה הוא, כמו שאמרו באחרון של ע"ז, נמצא פורע חובו בפירות שביעית, והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה, וכן במקומות רבים מן התלמוד בא בלשון הזה.

ונכפלה זאת המצוה באמרו ית' (משפטים כג), "ואכלו אביוני עמך", שלא אמר לאביוני עמך תעזוב אותם, כמו שאמר לעני ולגר תעזוב אותם בלקט ושכחה, אבל לשון אכילה מזכיר בהם הכתוב בכל מקום, והנה העושה בהם סחורה עובר בעשה", עכ"ל הרמב"ן.

חבנת התשב"ץ בדברי הרמב"ן

התשב"ץ בס' זוהר הרקיע נקט בדעת הרמב"ן שיש מצוה באכילת פירות שביעית וז"ל, "הנה התבאר שכמו שיש לא תעשה בעבודת הקרקע, כן יש עשה להפקיר הפירות ויבואו עניים ויאכלום, כאמרו ואכלו אביוני עמך, והרמב"ן ז"ל הוסיף מצוה אחרת בזה, והיא האכילה לפירות שביעית, כאמרו והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, ודרשו לאכלה ולא לסחורה, ואמרו בפרק אחרון של מסכת ע"ז, נמצא פורע חובו בפירות שביעית, והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה.

והנה כפל הכתוב מצוה זו, "ואכלו אביוני עמך", כלומר מצווים הם לאכול פירות אלו ולא לעזבם להפקר כמו שכתוב בלקט, "לעני ולגר תעזוב אותם", ונמצא שהעושה סחורה בפירות שביעית עובר בעשה, ויבוא במנין המצוות". ובס' חרדים (פרק נ"ז אות י"ט) הועתקו דבריו של התשב"ץ בזוהר הרקיע. וכן הובא במהרי"ט אלגאזי בהל' חלה להרמב"ן, שיש מצוה לאכול פירות שביעית מן התורה.

דעתו החולקת של החזו"א בדעת הרמב"ן

אמנם החזו"א נחלק בדבר אף לדעת הרמב"ן, וז"ל (שביעית סי' י"ד אות י') "לכאורה אין חיוב לעולם לאכול פירות שביעית, שאין כשלמים שיהא מצוה באכילתן". ועוד כתב, "מש"כ לעיל, שאין מצוה לאכול פירות שביעית, ראיתי בס' מגילת אסתר בהוספת עשין של הרמב"ן עשה ג', שפי' דעת הרמב"ן היפוך מזה, אבל כוונת הרמב"ן דאיסור סחורה הוא ממנין העשין כמבואר בדבריו ז"ל, אבל אין עשה באכילתן".

מבואר שהחזו"א חולק וסובר שאין הפירוש בדברי הרמב"ן שיש מצוה באכילת פירות שביעית, אלא כל דברי הרמב"ן למנות מצות עשה, הינם כלפי איסור "ולא לסחורה", והיינו שמי שעושה סחורה בפירות שביעית עובר באיסור עשה. וזוהי מצוה שנמנית במנין המצוות. ודלא כפי שלמדו אותם גדולים שהבאנו לעיל בדעת הרמב"ן.

ראיה מהירושלמי ודחיות האחרונים

ולכאורה יש להוכיח שיש מצוה באכילת פירות שביעית מדברי הירושלמי (שביעית פ"ח ה"ב), "כיצד לאכול דבר שדרכו לאכול (קאי על המשנה ששביעית ניתנת לאכילה וכו'), דבר שדרכו לאכול וכו'), אין מחייבין אותו לאכול לא פת שעיפשה ולא קניבת ירק ולא תבשיל שנתקלקל צורתו" דמשמע שדווקא לחם מקולקל אין חיוב לאכול, אך כאשר הלחם ראוי לאכילה יש חיוב לאכול, דאל"כ מהו הלשון "אין מחייבין" וכי יש חיוב בזה כלל?

אך כתב המגילת אסתר (ספר המצוות שם) דיש לדחות, דכוונת הירושלמי היא, שלא תעלה על דעתך שיש חיוב לאכול אף לחם מקולקל וכיו"ב בכדי שלא יפסדו, קמ"ל דאינו חייב לאכלם כיון

שאינם ראויים לאכילה. אך באופן שראויים בוודאי אין חיוב לאכלם, כיון שלא נפסד.

והחזון איש מיישב, דכוונת הירושלמי היא, שמכיון שהפת מעופשת, היא כבר לא נחשבת מאכל אדם שאסור להאכילו לבהמה, אלא מותר לו להאכילה לבהמתו. ויתר על כן מחדש החזו"א, שאדרבה אסור לאכלה בעצמו, כיון שזה נחשב הפסד לאוכל כאשר אדם אוכל מאכל בהמה.

ביאור ובירור טעמו של החזו"א

ויש לברר את מקחו של מרן החזו"א, מה הכריחו להוציא את דברי הרמב"ן מפשוטם לכאורה, ומצינו בזה בדבריו ג' הוכחות.

א. לשון החזו"א היא "שאינן כשלמים שיהא מצוה באכילתן", והיינו שהיה הדבר פשוט לחזו"א שפירות שביעית שונים הם משלמים, ועל כן אין באכילתן מצוה כשלמים. ונראה ביאור הדבר דשלמים הרי הם קדושים בקדושת מזבח ויש להיזהר בטהרתם ולא להוציאם חוץ למקומם, ובכה"ג חייבה תורה באכילתם. משא"כ בפירות שביעית הלא אין דינים אלו ועל כן לא מסתבר שיש בהם קדושה המחייבת באכילתם.

ב. החזו"א מוכיח כדבריו מלשון הרמב"ן, שמייסד מצוה זו ממה שהגמ' אומרת שהתורה אסרה סחורה, ואם כוונת הרמב"ן הינה שיש מצוה לאכול, היכן מוכח במה שהוסיף הרמב"ן להביא מ"ולא לסחורה" שיש מצוה כזו, דלכאורה עשיית סחורה בפירות אינה נוגדת את מצות האכילה, שהרי יכול למכרם לאחר והוא יאכלם. והיינו שנוקט החזו"א לדבר פשוט, שאף אם הייתה מצות אכילה בפירות שביעית, בודאי כל המצוה היא

רק שהפירות ייאכלו, ולא שיש על הגברא מצוה לאכול, ועל כן נקט שכשהוא סוחר אי"ז סתירה ל"לאכלה".

ג. עוד מצינו הוכחה בדברי החזון איש להלן מהירושלמי, "והדא קניבתא דירקא מסקינן ליה לאיגרא והיא יבשה מן גרמה", והביאור הוא, שאת שארית הירק מותר להעלות לגג והיא מתייבשת מעצמה. ומדובר באופן שאותה חתיכת ירק כרגע ראויה היא למאכל אדם, ומעלים אותה לגג והיא מתייבשת, ואז הבהמה אוכלת אותה, וזה לא נקרא גרם הפסד, בגלל שהייבוש מועיל לשמור שלא תירקב לגמרי.

וממה שיכול להשאיר את הירק שיתייבש מוכיח החזו"א שאין חיוב לאכול פירות שביעית, וכל שכן שאין חיוב לחפש אנשים אחרים שיאכלום, אלא רק שלא להפסידם, ומזה מסיק החזו"א להלכה שבפירות שביעית יכול לאכול כפי רצונו ולהניח השאר, ומניחו בכלי עד שירקב ויפסל מאכילת בהמה.

נפק"מ לדינא במחלוקת זו

ובאמת יש בזה נפק"מ גדולה לדינא, באופן שתהיה פעולה שאינה בגדר לאכלה אך גם אינה בגדר להפסד או לסחורה, האם מוטל על האדם דוקא לאכול, או שהעיקר הוא שלא להפסיד. דלפשטות הרמב"ן יש חיוב לאכול דווקא ולא די בפעולה אמצעית זו, ולפי החזו"א די בכך שאינו עובר על האיסור עשה של סחורה והפסד.

אלא דיש להסתפק שמא אף לדעת החולקים על החזו"א אין כאן חיוב גמור לאכול הפירות, אלא כוונתם רק דיש כאן מצוה קיומית - שמי שיאכל מקיים מצוה. וא"כ אין כ"כ נפק"מ לדינא.

ובאמת, לאחר ההתבוננות בלשון הרמב"ן, גם סיום לשונו "והנה העושה בהם סחורה עובר בעשה" משמע שבכך שלא אוכל בלבד לא עובר בעשה.

אמנם החזו"א בהמשך דבריו שם נוקט, דבתרומה ומעשר שני יש מצוה קיומית לאכול, ולכן נתקנה על זה ברכה, וכן יש גם איסור במע"ש על בזיון הקדש, אבל בשביעית אין כלל מצוה, ואפי' לא מצוה קיומית, אלא רק איסור הפסד ואיסור סחורה.

ובדרך אמונה (פ"ה משמיטה ה"א) כתב להוכיח דאין מצוה באכילת פירות שביעית, דאם היתה מצוה היו מתקנים ברכה על אכילתן, וכמו שמצינו בתרומה ומעשר שני, ומביא ראיות נוספות לדעת החזו"א, וכן נקט שם שגם התשב"ץ לא התכוון לומר דהרמב"ן ס"ל דאיכא מצוה. אלא רק איסור עשה על סחורה והפסד.

ביאור ב' הדעות בשיטת הרמב"ן ע"פ חקירה בגדר קדושת שביעית

ובמה שהבאנו ב' דרכים בהבנת דברי הרמב"ן, יש להוסיף ע"פ מה שיש לחקור בגדר קדושת שביעית בפירות, שנלמדת מדין לאכלה ולא להפסד - לאכלה ולא לסחורה.

צד אחד שיש להעמיד הוא, שהפירות קדושים, ולכן יש בהם ניהוגי קדושה כגון איסור הפסד וכיו"ב, וכמו שבתרומה יש דין "משמרת", כך גם בפירות שביעית אף שאין דין משמרת יש איסור להפסידם.

והצד השני שי"ל בזה הוא, שהפירות אינם קדושים, אלא יש בהם ניהוגי קדושה, והביאור הוא שהתורה חייבה להבדילם

משאר פירות ע"י ניהוג איסור הפסד ואיסור סחורה, ובכך יתנהגו עמם באופן שונה משאר פירות.

ולדוגמא, הנה בתוספתא נאמר איסור של משקל מדה ומנין בפירות שביעית (באופן שאין בו איסור סחורה), ובירושלמי יש שני ביאורים, או כדי שימכור בזול (להראות שזה הפקר), או מצד קדושת שביעית, וביאר הגר"א בשנות אליהו, דהיינו משום בזיון כיון שזה קדוש.

ויתכן לומר, דאם היה פירוש דברי הרמב"ן דברים כפשטן, וכפי שהבינוהו התשב"ץ והמגילת אסתר, ההגדרה היא שיש דין לאכול פירות שביעית כמו בתרומה ומע"ש, כיון שפירות קדושים יש בהם דין אכילה, וכפי שהחזו"א בא לאפוקי מאכילת שלמים, היינו שאכילת שלמים יש בה מצוה בגלל קדושת הבשר, וכן היינו צריכים לומר בדעת הרמב"ן לפי פשטות כוונתו.

אבל את הבנת החזו"א שאין מצוה באכילת הפירות, אפשר לבאר שסבור שאין הפירות קדושים מצד עצמם אלא יש לנהוג בהם דינים מיוחדים וכנ"ל בצד הב', וזה דין התורה לאכלה ולא לסחורה ולא להפסד.

דרך אמצעית בהבנת הרמב"ן מהגר"ש וואזנר זצ"ל

וכעת יש מקום להביא את דעתו של הגר"ש וואזנר זצוק"ל, שהציע דרך אמצעית ברמב"ן, שהדין אכילה של פירות שביעית הוא מצוה כמו בקדשים, והיינו שבקדשים ישנם שתי מצוות, מצוה עצמית של אכילה, ומלבד זה מצוה נוספת על האכילה בשביל שלא יגיע הבשר לידי נותר, וזו מצות אכילה אמצעית - לא חיובית ולא שלילית, אלא דין על הבשר להיאכל כדי שלא יפסד.

וכך יש לומר אף בפירות שביעית, שאף שאין דין לאוכלם מחמת קדושתם כשלמים, אך מ"מ יש מצוה לאכלם, בשביל שלא יגיעו להפסד.

דרך חדשה בדין לאכלה ולא לסחורה מהגרשז"א זצ"ל

שוב ראיתי היבט חדש בסוגיא זו, אף כי לא בדעת הרמב"ן, במנחת שלמה להגרשז"א זצ"ל (ח"א סי' מ"ג).

נקדים את דברי המגילת אסתר שכתב לבאר את הדרשא ד'לאכלה ולא לסחורה' לפי דעת הרמב"ם דאין מצוה לאכול, וכלשונו, "אין פירושו שיהיה מצוה באכילתו, רק לאכלה הותר לכם ולא לעשות בהם סחורה".

ולכאורה מדוע שנעלה על דעתנו שיהיה איסור לאכול פירות שביעית, עד שהוצרכה התורה להתיר. ובפשטות היה אפשר"ל שהיה ס"ד שמכיון שהפירות קדושים לא יהיה לנו היתר לאכלם, ולכן הוצרכה התורה להתיר זאת. אלא שא"כ צ"ע, דאם הפירות אכן קדושים, הרי שצריך לאכלם בטהרה ויאסר לאדם טמא לאוכלם.

ומחמת כן מחדש הגרשז"א, שמה שהתורה הוצרכה להתיר לאכלם היא בגלל היותם הפקר לאחרים, וא"כ איך יאכלם, וזהו שהתורה התירה לנו לאכול בכפילות הלשון לאכלה - ואכלו אביוני עמך, ללמד שכולם יכולים לאכול.

ולפ"ז יצא לחדש, שכאשר אינו אוכל, אלא עושה בהם סחורה או הפסד או כל דבר אחר שאינו בגדר לאכלה, הרי שהפירות הם הפקר ואינם שלו, היינו שהתורה נתנה לאדם רשות בפירות אלו בהגבלה והיא באופן של לאכלה, לכם -

לכל צרכיכם, דבר שהנאתו וביעורו שווה. אבל באופן אחר אינם שלו, ולכן גם בהגיע זמן הביעור שאז נגמר זמן האכילה חייב לבערם.

וביסס זאת על דברי הרמב"ן על הפסוק, "והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה", שאומר הרמב"ן שכאן כלל כל דיני שביעית בקצרה. איסור עבודה וחובת הפקר, והנה קדושה לא נזכרה כלל, ומדוע כתב שכלל כאן כל דיני שביעית, ולפי מה שנתבאר ניחא, שכל דיני איסור הפסד וקדושה נובעים מדין ההפקר, היינו שאסור לאדם להפסיד או לסחור בפירות אלו כי לענין זה אינם שלו. וכלשון הכתוב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה - ולא לסחורה ולא להפסד [וכן לא אחר הביעור]. ובזה ביאר את דברי המהרי"ט שכשלוקח מן העכו"ם אין איסור סחורה כיון שאינו הפקר.

והוא הוא הטעם שאסור למכור במידה ובמשקל ובמנין אף לאחר שכבר זכה בהם, זאת בכדי להודיע שהפירות בעצם הפקר, והותרה רק אכילתם ותו לא.

כמה נידונים לדינא – הקשורים בסוגיא זו:

א. בדרך אמונה (פ"ה משמיטה ויובל ה"ה בביה"ל ד"ה אין) הביא את פסקו של החזו"א, שמותר לתת לתינוק לאכול אף שידועים שיפורר את המאכל ויפסידו, אלא שצריך להזהירו מדין חינוך.

ובכל זאת כותב הדרך אמונה, שאם הולך בדרך ורואה פירות שביעית שיכולים להיפסד ע"י עוברים ושבים מחויב להרימם, וכן מי שיש לו עץ שנושרים ממנו פירות, מחויב בכל יום להרים את הפירות שלא יפסדו. ובפשוטו ב' הפסקים נראים כסותרים זה את זה.

וביאר שם, שפעולת התינוק בפירות היא בדרך אכילה ולכן מותר, וגם אין חיוב למנוע את הפירות מהפסד ומותר להניחם ולהעלותם לגג כמ"ש החזו"א מהירושלמי, אבל כאשר יש פעולת הפסד להדיא היינו מה שדורסים עליהם העוברים ושבים מחוייב למונעה.

ב. בספר שמיטה כהלכתה (פ"ג ס"ג) להגר"מ שטרנבוך שליט"א כתב (ודבריו מיוסדים על דברי השנות אליהו הנ"ל), שיש בזיון לזרוק פירות שביעית בפח האשפה עם שאר הלכלוך, אף שעטופים בשקית ולא יפסד מזריקה זו, ועל כן עדיף שיהיה לו פח מיוחד לפירות שביעית, בכדי שיהיה היכר שאינו מבזה את הפירות [ודווקא בתרומה הותר לזרוק לפח כיון שהיא מיועדת בזה"ז לאיבוד].

ג. בחוט שני (שביעית, פ"ה ה"ד) הביא, שיש שתוחבים באתרוג בשמים של ציפורן ובכך האתרוג נשמר זמן רב להרחה, וכתב דדבר זה אסור באתרוג של שביעית, אפי' במקום שהפרי לא יפסד.

ומבאר שבדרשא ד'לאכלה' ולא להפסד ולא לסחורה, לא נאמר איסור מיוחד על הפסד וסחורה, אלא שהגדר הוא שפירות שביעית ניתנו לאדם רק לשימוש של אכילה, וכל שימוש אחר בהם או להפסידם מהשימוש של אכילה נאסר. וע"כ אסור ג"כ שימוש זה, שאינו אכילה, אלא שימוש עם הפרי לצורך אחר.

סימן ב'

בענין קידוש והבדלה בתחילת וסוף שביעית

הנה נצטוינו מדאורייתא לקדש את יום השבת בדברים בכניסתו, וחז"ל הוסיפו לתקן שגם בימים טובים צריך לקדש מכיון שיש בהם קדושה, וא"כ יש להתבונן, מדוע לא תקנו חכמים לעשות קידוש בכניסת השנה השביעית - שנת השמיטה, ולעשות הבדלה ביציאתה, שהרי גם בשנה השביעית יש קדושה - וא"כ נקדש ונבדיל כבשבת ויו"ט?

ונבסס את השאלה, הרמב"ם (פ' כט מהל' שבת הי"ח) כתב וז"ל: "כשם שמקדשין בלילי שבת ומבדילין במוצאי שבת, כך מקדשין בלילי ימים טובים ומבדילין במוצאיהן ובמוצאי יוהכ"פ, שכולם שבתות ה' הן".

ואם כן, הרי גם גבי שביעית נאמר בתוה"ק - "ושבתה הארץ שבת לה", וכיון שכך היא נקראת בתורה, למה לא תקנו בה חכמים קידוש והבדלה?

הן אמנם בתחילת שנת השמיטה עושים קידוש של ראש השנה, אבל מדוע איננו מוסיפים גם את השביעית בקידוש כשם שתקנו חכמים ביו"ט שחל בשבת להוסיף בברכה את היו"ט בנוסף לשבת, ואולי גם בהבדלה של מוצאי ר"ה של שמינית?

הזכחות שגם השנה השביעית ענינה ושמה שבת

וביותר, נאמר בחז"ל ששביעית היא "שבת", עד כדי כך שאומרים חז"ל במכילתא (פר' משפטים אות ריז) - "ששת ימים תעשה מעשיך, נאמר כאן שבת בראשית לענין שביעית, שלא תסתרס ענין שבת בראשית ממקומה", ומבאר שם המלבי"ם, שהיה עולה על הדעת שמכיון ששבת בראשית ענינה להראות חידוש העולם בימים, וענינה של שבת הארץ הוא להראות חידוש העולם בשנים, א"כ לא יהיה דין לשמור שבת בראשית בשנת השמיטה, ולכן הסמיכה התורה שבת בראשית לשמיטה לומר שגם בשנת השמיטה צריך לשמור שבת, כתוספת קדושה על קדושה!

וכן מצינו במסכת הוריות (ד:) - "בעיר' זירא אין שבת בשביעית - מהו?" - היינו שהגמ' מסתפקת בדין 'הורו בי"ד באופן שבי"ד טעו והורו שבשנת השביעית לא צריכים לשמור שבת. ומבואר שטעות כזו היא מסתברת, והגמ' מבארת את הסיבה לטעות - "במאי טעו, בהדין קרא בחריש ובקציר תשבות, בזמן דאיכא חרישה איכא שבת, ובזמן דליכא חרישה ליכא שבת". ומכיון שבשנה השביעית כל השנה אין חרישה, טעו לומר שלא נאמר דין שביטה בשבת.

ועכ"פ לכן הדגישה התורה - "ושבתה הארץ שבת לה" ומבארים רש"י הרמב"ן האבן עזרא והספורנו ועוד, שיש כאן השוואה לשבת בראשית - יש שבת בימים, ויש שבת בשנים!

וכן מבואר ברבינו בחיי (פר' בהר) - "קידש הקב"ה השביעי בימים בשנים ובשמיטות, קדשו בימים - זה השבת וקראו שבת, קדשו בשנים - זו שמיטה וקראה ג"כ שבת, קדשו בשמיטות - זה יובל וקראו קודש", מבואר שיש קדושה בשמיטה וביובל

כשם שיש קדושה ביום השבת, אמנם לגבי דיני השביתה יש חילוקים כידוע, אבל בכל ימים אלו יש קדושה.

דרכו של המלבי"ם ששביתה הארץ באה להשלים את שביתה השבת

המלבי"ם (פר' בהר אות ז) והמטה משה (סימן תע"ג) ועוד ממתיקים ענין זה כך, שמכיון שבכל שבת הכל שובת, אבל האדמה לא שובתת והיא ממשיכה להצמיח, ובמשך שבע שנים מספר השבתות הוא 354 יום, ולכן אמרה התורה שהארץ צריכה להשלים מה שלא שבתה ולשבות שנה שלימה, כך שלסוף שבע שנים הכל שובת וגם הארץ.

א"כ מבואר, ששביתה הארץ היא היא שביתה השבת, באשר היא משלימה את שביתה "שבת בראשית" - ויש בה קדושה של שבת!

ולכן מבואר במפרשים על דברי הגמ' בשבת (דף קח:): - "אלמלא משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד היו נגאלין", ששתי שבתות הכוונה לשבת הארץ ושבת בראשית. וכן בפסוק בישעיהו (נו, ד), "כי כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי" - מבאר הרד"ק שזהו שבת בראשית ושבת הארץ!

א"כ חזינו, ששבת הארץ יש בה קדושה כמו שבת בראשית, וא"כ מתחזקת השאלה מדוע לא תקנו חכמים קידוש בכניסתה והבדלה ביציאתה?

חקירת האחרונים אי שביתה הארץ הינה דין על הגברא או על הקרקע

והנה חקרו האחרונים בגדר מצות עשה דשביתה בשביעית - אם היא דין על הגברא שישבות ממלאכה בקרקעותיו בשביעית,

או שזה דין על הקרקע שתשבות בשביעית, ולכן מצווה האדם שלא לעבוד. ונאמרו כמה וכמה נפק"מ לדינא - להלכה למעשה - בחקירה זו!

נפק"מ בזה לגבי אמירה לנכרי בשביעית

התוס' בב"מ (צ. ד"ה חסום פרתי בסופו) דן גבי אמירה לנכרי בשביעית, ובמהרש"ל שם תמה מאד וז"ל: "כי בכל מסכת מועד קטן לא נזכר אמירה לכותי בשביעית דאסור או דשרי, כי בודאי אסור אמירה לכותי בשביעית אפי' אם תאמר שמותר בשבת, לפי שהשביעית תלה ה' יתברך קדושה בארץ דכתיב שבת שבתון יהיה לארץ, והבן".

מבואר במהרש"ל, שמכיון ששביטת השביעית הינה דין על הקרקע, אין להתיר מלאכה ע"י נכרי, ואם אומר לנכרי שיעבוד בקרקע שלו - יעבור בעל הקרקע על עשה של "ושבתה הארץ", כיון שקרקעו איננה שובתת.

אכן, דנו באחרונים באופן שאחד עובד באדמת חבירו, מי עובר על האיסור, וכן בעכו"ם שעובד באדמת ישראל, האם גדר האיסור הוא כמו שביטת בהמתו, או שזה נחשב כשליחות, ולכאורה תלוי בחקירה זו.

נפק"מ לגבי חיוב נשים במצוות השביעית

המנחת חינוך (מצוה פד) דן, לגבי חיוב נשים בעשה דושבתה הארץ, שהחינוך כתב דנשים חייבות, ולכאורה הרי זו מצות עשה שהזמן גרמא, והיה מן הראוי שיהיו פטורות.

והנה, אם המצוה מוטלת על הקרקע ולא על הגברא -

בפשטות אין לחלק בין אנשים לנשים, דהפטור של מ"ע שהזמן גרמא שייך דווקא במצוות המוטלות על הגברא, משא"כ דין השביתה שיש על הקרקע - מסברא חל גם על נשים, וזו נפק"מ גדולה לדינא.

מהלך הדרך אמונה בענין חיוב נשים בזה

בענין זה מצאתי ב"דרך אמונה" (פ"א מהל' שמיטה ויובל ה"א) - מהלך חדש בענין נשים במצוה זו, וז"ל: "כל מצוות שביעית נחשבות מצוה אחת כללית - ששביעית היא קדושה, ויש בה פרטים מהי קדושתה, דהיינו שאסור בעבודת הקרקע ובסחורה ובהפסד, וצריך להפקיר ולבער בזמן הביעור, ואע"ג דיש בהן מצות עשה ול"ת, מכל מקום עיקרה מצוה אחת דהיינו קדושת שנת השביעית, וכיון שיש ביניהם גם ל"ת שבודאי נשים חייבות, אי אפשר לומר שבעשה יהיו פטורות, דכולן מצוה אחת היא, שהיא קדושת השנה על כל פירותיה שתוציא בשנה זו, ועל כן נשים חייבות בכולן".

שיטתו היא דרך מחודשת, שהכל נכלל תחת שם מצוה אחד "שנה קדושה" - והדינים והאיסורים הם פרטים, ובשם מצוה זה נכללות גם הנשים - ויש לדון לפי דבריו אם זה דין בגברא או בקרקע, ויש לעיין.

נפק"מ לגבי דין תוספת בשביעית

הנצי"ב בהעמק דבר (ויקרא כה, ד) מבאר, דלגבי שביעית אין דין תוספת מדאורייתא כמו בשבת ויו"ט [אמנם בפועל יש דין תוספת מצד אחר, כי העבודות שלפני שביעית הם לצורך השביעית].

וז"ל - "ה"נ ביאר הכתוב טעמא דמילתא דאין בשביעית דין תוספת כלל משום שהוא שבת לה', לא כמו שבת בראשית שאינו אלא אקרקפתא דגברי שאסור לישראל לעשות מלאכה, אבל שיהא הגוי עושה מלאכת ישראל מותר ע"פ דין תורה, משא"כ שביעית הוא איסור המונח על הקרקע שהרי מותר לישראל לחרוש ולזרוע בחו"ל, ולהיפך בארץ ישראל כתיב ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ, ונתבאר שם דמצוה לישראל לגאול את הארץ מן הגוי שלא יחרוש בשביעית, וא"כ שהוא שבת לה' משו"ה אין בו תוספת בזמן ואינו אלא שבתון".

מבואר בדברי הנצי"ב, שמכיון ששביעית היא דין על הקרקע - אין שייך תוספת של זמן כמו בשבת ויו"ט, דכאשר המצוה על הגברא שייך לצוות עליו שיוסיף זמן על חיובו, אבל כשהדין הוא על הקרקע - זה דין שמתקיים בכך שהקרקע שובתת, ואין זה איסור מלאכה, ולכן אין תוספת.

שו"ר בספר "באר המלך" למוח"ז הגאון ר' אברהם דוד רוזנטל זצוק"ל (חלק ז על עניני שביעית עמ' קז), שדן בדברי התוס' במו"ק, דלכו"ע יש דין להוסיף משהו לפני שביעית וכמו בשבת ויו"ט, ויהא אסור במלאכה מצד שביעית בנוסף לאיסור מצד יו"ט דר"ה, אלא שנסתפק שם האם באותו משהו יהא רק איסור גברא כמו בשבת ויו"ט, או גם איסור על הקרקע כמו בשביעית.

נפק"מ אם שייך מושג של אחשביה בקצירה בשביעית

בספר "כרם ציון" על שביעית (עמ' יז במאמרו של ר' חיים ישעיה אקער) הובא בשם הגרי"י דיסקין זצ"ל, שנוקט דלענין שביעית לא שייך מושג של אחשביה, דהנה לענין קצירה בעצם רק

כאשר קוצר כל השדה, או כדרך כל הקוצרים, נחשבת הקצירה למלאכה חשובה. ובקצירת העומר נתחדש שאף שאין כאן פעולת קצירה שנחשבת מצד עצמה למלאכה חשובה, כיון שזה מצוה - המצוה מחשיבה את הפעולה למלאכה חשובה.

ולכאורה היה שייך לומר שקצירה בשביעית תחשב למלאכה בגלל איסור התורה, ותאסר אפילו קצירה מועטת, ומחדש הגרי"י דיסקין זצ"ל, שמכיון שאיסור שביעית הוא על הקרקע ולא על הגברא, לא מועיל אחשביה. דאחשביה שייך רק על הגברא, שהוא מחשיב פעולה זו, אבל מצד הקרקע לא שייך לדון אחשביה.

עוד כמה נפק"מ ונידונים בזה

ב"דרך אמונה" (פ"א צה"ל סק"א) מביא בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, שלא נאמר בשביעית דין שינוי להקל, דדווקא במלאכות שבת כשעושה שלא כדרך המלאכה הוא קל יותר, אך לא כן בשביעית.

וההבנה בזה היא, שכיון שזה דין על הקרקע ולא איסור מלאכה של האדם, לכן גם כשעושה בשינוי אסור דסוכ"ס אין הקרקע שובתת.

וכן דנים באחרונים, שאין פטור של "שנים שעשו" ו"מלאכה שאי"צ לגופה" ודין "מלאכת מחשבת" ע"פ הנ"ל.

דברי הגרמ"י ליפקוביץ זצ"ל ועוד שכל ישראל מצווים על שביתת הארץ מרן הגרמ"י ליפקוביץ בדרשתו הוכיח מדברי המהרש"ל דלעיל, "ולפי זה נראה, שהוא מוטל על כל אחד מישראל לעשות כל מה

שבידו שיתקיים הענין של ושביתה הארץ, שלא רק החקלאים מצווים על ושביתה הארץ שתתקיים, ובמה שאנו עוזרים להם, בזה אנחנו מקיימים את ושביתה הארץ".

מבואר מדבריו שמכיון שהמצוה היא על הקרקע, לכן אין חילוק אם יש לו קרקע או אין לו, וכל ישראל מצווים לדאוג שכל הקרקעות של ארץ ישראל ישבתו ממלאכה.

שו"מ כן להדיא בקריאת הרבנים משנת תע"ר - "אמנם הלאוין [של שביעית] חובת הגוף, שאין עוברין עליהן אלא בעלי השדות הזורעים וקוצרים ובוצרים, אבל העשה של ושביתה הארץ, מצות הארץ היא שלכל ישראל נאמרה וכולם חייבים בה, וכולנו נכנסנו בערבות זו שתהא הארץ עכ"פ שובתת בשנה השביעית, בלי שום טצדקי ואמתלא ותחבולה".

יישוב לפי כל זה מדוע אין עושים קידוש והבדלה בשביעית

והנה, לפי המבואר לעיל לעיקר שהמצוה של שביעית היא על הקרקע, נראה לבאר בפשיטות מדוע לא שייכת מצות קידוש בתחילת שביעית, כיון שקדושה זו אינה חלה על האדם, אלא על הארץ, ועל זה לא נאמרה חובת קידוש לא מדאורייתא ולא מדרבנן.

שיטת הירושלמי המחודשת בענין זה

אחר כתבי כל זאת מצאתי בספר אחד שהביא את דברי הירושלמי (סוף פ"ז דסוטה) לגבי פרשת המלך הנאמרת בהקהל במוצאי יו"ט ראשון של חג הסוכות, במוצאי שנת השמיטה.

וז"ל: "א"ר אבהו ולמה קורין [בפרשת המלך] "עשר תעשר"

"כי תכלה לעשר", ע"י שיצאו ישראל משביעית לשמינית שלא לשכוח את המעשרות. ר' חגי בעא קומי ר' יוסי, ואינו צריך להבדיל? א"ל - כבר הבדיל בר"ה.

ומבאר הרידב"ז, שהמלך קורא במוצאי יו"ט ראשון של סוכות של מוצאי שביעית את פרשת מעשרות כדי להזכיר שנגמרה שנת השמיטה, ושוב צריך לעשר את יבול שדהו, וע"ז שואל הירושלמי - למה הוצרך המלך לקרוא פרשת מעשרות, והרי יעשו הבדלה לאחר שנת השמיטה, וממילא ידעו שחוזרים שוב לעשר? וע"ז עונה הירושלמי - שכבר הבדיל בר"ה, ומבאר הרידב"ז, שבאמת יש חיוב הבדלה במוצאי שמיטה, אלא שבכניסת החג לא שייך להבדיל, כיון שנכנסים ליום יותר קדוש, וכשיוצא היו"ט של ר"ה כבר מבדיל במוצאי יו"ט, ונכללת בזה ההבדלה של מוצאי שביעית, ושוב לא יכולים להבדיל, כיון שכבר הבדיל במוצאי ר"ה.

חידוש גדול מצאנו בדברי הירושלמי הנ"ל - שביסוד הדין יש חיוב הבדלה במוצאי שביעית, אלא שהיא נכללת בהבדלה של מוצאי ר"ה.

והנה, דברי הירושלמי הם לגבי הבדלה, אבל לגבי קידוש אין יישוב מהירושלמי הנ"ל, כיון שבקידוש - לא שייך לומר שנכלל בקידוש של יו"ט, שהרי צריך להוסיף בנוסח, משא"כ בהבדלה שסגי בהבדלה כוללת מעיקר הדין!

סימן ג'

וצויתי את ברכתי

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעת, הן לא נזרע ולא
נאסף את תבואתנו: וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית,
ועשית את התבואה לשלש השנים: (ויקרא כה, כא)

הבטחה זו, מבטיחה התורה הקדושה לשומרי השביעת,
שבשנה הששית תהיה ברכה מיוחדת בתבואה.

דעת הסמ"ע שהבטחת וצויותי וגו' אינה קיימת בזה"ז וחוכחות לזה
והנה דנו הפוסקים בענין הבטחה זו, דעת הסמ"ע בשו"ע (סי'
סז ס"ב), שבזמן הזה מכיון שאין שמיטה מדאורייתא אין את
הברכה של התורה, ואף שחכמים תקנו לשמור שמיטה מדרבנן,
הברכה לא נאמרה על דין דרבנן.

הסמ"ע מבסס את דבריו על דברי התוס' בגיטין (לו: ד"ה תקון
רבנן) שהקשו, למה לא תקנו חכמים יובל מדרבנן כמו שתקנו
שמיטה מדרבנן? ותירץ שם, "משום דאין רוב הציבור יכולים
לעמוד בה, ליאסר בעבודת קרקע שני שנים רצופות".

ולכאוו' יקשה, אם יש בתורה ברכה מיוחדת של "וצויתי את
ברכתי", למה אין רוב הציבור יכולין לעמוד בה, והרי תהיה
ברכה בשנה הששית, ולמה לא תקנו יובל כמו שתיקנו שמיטה

- אלא בהכרח שברכה זו היא רק על מצוה מדאורייתא, ולא על הזמן הזה בו מצות שמיטה היא רק מדרבנן.

ובאחרונים הוסיפו להוכיח כדברי הסמ"ע, ממה שמבואר בחז"ל (יבמות טז.) שבזמן כיבוש עולי בבל הניחו כמה כרכים שלא כבשום כדי שיהא לעניים מה לאכול בשביעית, ולכאורה אם יש ברכה לשומרי השביעית גם בזמן הזה דהוי רק מדרבנן, למה הוצרכו להניח כרכים, והרי יש ברכה לכולם ובכללם לעניים, אלא בהכרח כדברי הסמ"ע שבזמן הזה אין ברכה.

ועוד יש להוכיח (וכן הביא החזון איש דלהלן) מהגמ' בסנהדרין (כו.) לגבי ארנונא, דהיינו כשהמלך גובה מס מהתבואות כך וכך כורין לשנה, נאמר ע"ז בגמ' - "כדמכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא", ובראשונים נחלקו אם ההיתר הוא מכיון ששמיטה היא מדרבנן, או שההיתר הוא רק בפיקוח נפש.

ולכאורה למה מתירים לזרוע מפני פיקוח נפש, והרי התורה אומרת שאין מה לחשוש לרעב כיון שתהיה ברכה, ושוב בפשטות מוכח כהסמ"ע שאין בזמן הזה את הברכה כיון שהשמיטה בזמן הזה היא מדרבנן.

והנה מסבירא דברי הסמ"ע מובנים, כיון שהתורה הקדושה היא שנותנת את הברכה, ואם מצד התורה אין זו שביעית כלל, מניין לנו ברכה, ולומר שרבנן יתקנו ברכה - זאת מניין?

פלוגתת החזו"א עליו בזה ודחיית הראיות

אבל מרן החזו"א זיע"א (שביעית, סי' יח סק"ד) נוקט דלא כהסמ"ע וז"ל: "ומסתבר דהיתה הברכה גם בבית שני וגם אחר החורבן, דבי"ד של מעלה עושין מה שגוזרין בבי"ד של מטה",

מבואר שלאחר שחז"ל תקנו שמיטה - שנה זו היא שמיטה לכל דבר וענין, וכיון שהברכה היתה על שמיטה - א"כ יש ברכה של התורה על שמיטה מדרבנן!

והחזון איש מיישב את הראיות שהסמ"ע מביא וז"ל: "אין הכוונה הבטחה שלא תבוא לידי פיקוח נפש ע"י חסרון תבואת שנה שביעית, אלא הבטחת ברכה בשביל שמירת שביעית" - מבואר בחזו"א שיש כאן ברכה, ולא הבטחה שלא יהיה פיקוח נפש, ובהחלט יכול להיות מצב שיש עניים שאין להם מה לאכול, ואם יעבדו בקרקע שלא כבשו עולי בבל יהיה להם מה לאכול.

והוקשה להחזו"א, "ומה נאכל - דכתיב"? היינו שהרי מבואר בקרא שה"וצויתי את ברכתי", הוא תשובה ל"מה נאכל", וא"כ משמע בפשטות שישנה הבטחה שכן יהיה מה לאכול, ודלא כדבריו?

מבאר החזו"א - "רצונו לומר, לא כמו שתחשוב בדרך הטבע ששביתתך תביא לך הפסד, ותחיה בחיי צער, אלא אצוה לך את הברכה", דהיינו שאם אדם יפחד לשבות בגלל שטבע העולם שכשלא זורעים אין מה לאכול, ע"ז אומר הקב"ה שיהיה ברכה, ואין להימנע מלקיים את ציווי ה', כיון שהאוכל מגיע לאדם בגזירת עליון, ואם הקב"ה אומר לא לזרוע - לא יפסיד! אבל - ממשיך החזו"א - "והבטחה זו אפשר שיגרום החטא לקפחה", ולכן יתכן שיהא מצב של עוני ושל פיקוח נפש, והיינו שיש הבטחה, אבל יתכן ויגרום החטא! [שו"מ באהבת חסד (פ"ח חלק ב' סוף ההגה"ה) שכתב כע"ז שלא יהא ריעותא בגלל השמיטה, ואיירי על שמיטת כספים, עי"ש].

מוסיף החזו"א - "וגם הברכה אינה אלא לכל ישראל, אבל

היחיד יוכל ללקות בשביל חבר! מבואר, דאין כאן ברכה לכל יחיד, אלא ברכה לכלל ישראל, ואם יגרום החטא אצל חברו, גם הוא יכול ללקות, ולפ"ז, אפילו כשהוא יודע בבירור שהוא מאמין באמת ושאין לו חטאים, אין לו בירור שיהא לו מה לאכול, שיתכן ויגרום לו החטא של חבירו.

ולפ"ז מיישב החזו"א את הקושיות הנ"ל: מה שלא תקנו יובל ולא סמכו על הברכה משום דאין רוב הציבור יכולים לעמוד, זהו מכיון דמצד ההבטחה החטא יכול לגרום.

מה שהניחו כרכים שלא כבשו, שכיון שמצות שביעית כמוה ככל התורה כולה שפיקוח נפש דוחה את המצוה, לכן הניחו כרכים, שלא יצטרכו לסמוך על ההיתר של פיקוח נפש, ויהיה מה לאכול בשביעית, ולא סמכו על הברכה.

ומיושב גם ההיתר של ארנונא משום פיקוח נפש, שלא סמכו על הברכה והתירו משום פיקוח נפש.

ובמה שנקטנו בזה מסברא - כבר הבאנו שברכת התורה תלויה בתקנת חז"ל וכנ"ל.

ומסיים שם החזו"א - "ומסתבר דהיתה הברכה גם בבית שני וכו' והברכה נאמרה אחר שעשו את ההשתדלות או במקום שנפטרו מהשתדלות, ועד כמה להשתדל - מסור לחכמים ע"פ עיון התורה ברוח קדשם".

אם כן נתבארה לנו שיטת החזון איש דלא כהסמ"ע, אלא גם בזמן הזה יש את ברכת התורה "וצויתי את ברכתי", וכפי שאכן רואים אנו בכל שמיטה ושמיטה, את הגילויים בניסים גדולים המתגלים לגיבורי הכח בזמנינו.

דברי הגראי"ל זצ"ל מדוע אין להוכיח מהמציאות כדברי החזו"א

מִרְן הַגְרָאִי"ל שְׁטֵינְמָן זצ"ל באיילת השחר על התורה (פ' בהר) העיר, שלכאורה נוכל להוכיח מהמציאות כדעת החזו"א ודלא כהסמ"ע, שהרי אנו זוכים לראות בכל שנת שמיטה ניסים גדולים של "וצוית את ברכת", אך מבאר שם שאין מכך ראיה, מכיון שאחרי שהחזו"א נקט כך, א"כ כך נפסקה ההלכה, ולכן המציאות כך לפי פסק החזו"א, וז"ל: "ויתכן שאפילו אם אין היום הבטחה זו של התורה, מ"מ פסק החזו"א זה גורם שיהיה ברכה".

דרך אמצעית בזה מהשבילי דוד

והנה, בספר שבילי דוד (על חו"מ סי' סז הובא במשנת יוסף שביעית, בפתיחתא דאגדתא פכ"א) מבואר דרך אמצעית, דבזמן הזה כיון שהשביעית היא מדרבנן, הברכה חלה רק אם תמורת עבודת הקרקע עסקו בעבודת הבורא, שהיא תכלית המנוחה, ואף שכשהיה חיוב שביעית מן התורה, הברכה היתה על כל פנים, זהו בגלל ההבטחה שהקב"ה הבטיח, אך כעת שזה מדרבנן, ואין הבטחה מפורשת, הברכה תחול רק אם באמת מקיימים את המצוה באופן שמתקיימת תכליתה.

הצעת הגר"ב מנדלסון זצ"ל בביאור דברי הסמ"ע

הגר"ב מנדלסון זצ"ל במכתב (המובא שם במשנת יוסף), מעלה צד לומר שכל דברי הסמ"ע הם רק לגבי יובל, אבל ברכת השמיטה חלה גם בזמן הזה, ואחר כך כתב בדרך אפשר, שכוונת הסמ"ע היא, שחלות הברכה בשמיטה ויובל תלויה באמונת חכמים, שצריך להאמין בחז"ל שיש בכוחם להמשיך הברכה וכן"ל, ואם

יאמינו, גם בדרבנן תהיה ברכה, אבל לגבי דאורייתא גם בלי אמונה מיוחדת יש הבטחה של הקב"ה שתהיה ברכה.

ומביא שם הגר"ב מנדלסון זצ"ל, שאמר לאדמו"ר מבעלזא זצוק"ל בשם הרבי ר' אלימלך בשם ר' זושא זצ"ל, שהפסוק אומר "וצוית", משמע שיש ציווי מיוחד מהקב"ה על הברכה, והטעם בזה הוא, שבגלל ששאלו "מה נאכל" וזהו פגם מסוים באמונה, לכן צריך ציווי מיוחד, אבל אם לא היו שואלים היתה ברכה בלי ציווי מיוחד, ומביא שם שהחידושי הרי"ם התפעל מחידוש זה ואמר שזו גאונות, וטען הגר"ב זצ"ל לאדמו"ר מבעלזא שבזמננו נצרכים אנו לברכה של הצדיקים כדי שיהא את הברכה! ולקח שמו ושם אמו להתפלל עליו ועל קוממיות, ונתקיימה מיד ברכתו.

ועוד הוסיף שם לחדש, שדברי הסמ"ע הם רק שאין את הברכה על עבודת הקרקע, כיון שברכה זו היא רק בהבטחה ישירה מהקב"ה, אבל יש עוד ברכה - "במסחר וקנין ושאר דברים", שזו ברכה עקיפה שיש בשביעית ולא הבטחה ישירה, וברכה זו קיימת גם היום!

אמנם גם זה יהיה לפי דרגת האמונה וההתעלות שיש לבני אדם, ולכן כשעומדים בשנה הששית, זה הזמן לחזק את עצמנו באמונה בבורא עולם, שהקב"ה ינהיג אותנו גם מחוץ לחוקי הטבע.

